

וינאל משה

צד

3

ונחזי אנן שורש פלוגתתן מקור מקומם בדברי חז"ל. הנה לכאורה דעת המהר"ל מפראג ז"ל ברורה בגמרא עירובין דף מ"ג בהריני נזיר ביום שכן דוד בא מותר לשתות יין בשבתות וימים טובים, דכיון דאמר קרא הנה אנכי שולח לכם את אלי', מדלא אתא אלי' מאתמול אי אפשר שיבוא משיח, וכן ביום א' תלוי אם יש תחומין למעלה מעשרה שיוכל לבוא בשבת שלפניו. נמצא לפי שקלא וטריא שבסוגיא זו שהוא ברור להלכה להתיר נזירות על יסוד זה שאי אפשר שיבוא בן דוד אם לא בא אלי' ביום שלפניו, והרי הוא סימן ברור. וכן מפורש בפ"י הראב"ד במשנה סוף עדיות שאל"י בא לעשות שלום בעולם, ופ"י שם הראב"ד שיבוא לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל, וזה יום א' לפני ביאת המשיח. וכן נראה שם מלשון הרמב"ם ז"ל בפ"י המשנה שכתב לפי שמשנה ספר בביאת המשיח ולשון התורה ושב ה' וגו' ומל ה' וגו' והגיד להם ג"כ מפ"י הגבורה בהקדמותיו וסיבותיו ושיקדים אותו האיש ליישר לו הארץ והוא אלי'. וכן מבואר בתו"ס סוף מס' עדיות שיבוא אלי' קודם ביאת המשיח, ומלשון הגמרא שבת דף קי"ח בא אלי' להציל מחבלו של משיח יעיי"ש. ובתרגום יונתן ריש פרשת פנחס כתב על פנחס ויחי בחיי עלמא למבשרא גאולתא, כי פנחס זה אלי'.

ובמדרש רבה פרשת שמות פ"ג סי' ו' עה"כ אנכי שלחתיך אמרו רז"ל סימן לגאולה הראשונה שבאנכי ירדו ישראל למצרים, שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה ובאנכי אני מעלה אתכם, וסימן לגאולה האחרונה שבאנכי הם מתרפאין ועתידין להגאל, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו', וכהנה יש מאמרי חז"ל הרבה אין מספר שמבואר שאל"י יבוא לבשר הגאולה טרם ביאת המשיח. ובפסיקתא דרב כהנא פ' ל"ו סי' ד' כתב יותר ששלשה ימים קודם ביאת המשיח בא אלי' ועומד על הרי ישראל. אמנם בגמרא עירובין צ"ל שלא יבוא אלי' אלא יום א' קודם, דבחד בשבת אסור מספק אם יש תחומין למעלה מעשרה, ויוכל לבוא בשבת, והקשו שם בתוס' דילמא אתי בערב שבת ויבשר בשבת ותי' דקרא הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ה' משמע ביום שבא יבשר וכן משמע גם מדמותר בשבתות וימים טובים שאי אפשר לבוא בערב שבת ולא אמרינן שהוא בא עוד קודם ערב שבת, ועכ"פ זה ודאי שביאת אלי' יהי' קודם.

ומבואר גם בתנא דבי אלי' שאל"י עצמו אמר כן, והוא בסד"ר פ' י"ת, והובא גם בתוס' מס' בבא מציעא דף קי"ד ד"ה מהו שנחלקו החכמים מהיכן

ויואל משה

צה

אלי' בא אם מזרעה של רחל או מזרעה של לאה, עד שהן חולקין ואומרים זל"ז באתי אליהן ועמדתי לפניהם ואמרתי להם רבותי אין אני בא אלא מזרעה של רחל וכו', ואמרו לו ולא כהן אתה, ולא כך אמרת לאשה האלמנה עשו לי משם עוגה קטנה בראשונה והוצאת לי ולך ולבנך תעשה באחרונה, ופי' בתוס' לפי שהיה כהן היה רוצה ליטול חלה בתחלה, ואמרתי להן אותו תינוק משיח בן יוסף היה ורמוזו רמזתי לעולם שאני בא תחלה ואח"כ יבא בן דוד, ועיי"ש בסא"ר ובתוס' הנ"ל. עכ"פ מבואר שם בהדיא שאלי' בעצמו אמר כן שיבוא הוא קודם לביאת בן דוד, אלא שבירושלמי מס' שבת פ"א הלכה ד' ומס' שקלים פ"ג הלכה ג' איתא שאלי' יבוא לתחיית המתים, וזה ודאי אחר ביאת המשיח, וא"כ משמע שגם ביאת אלי' יהיה אחר ביאת המשיח, ואולי אפשר לקיים שניהם שיהי' שליח מהשי"ת טרם הגאולה ושוב אח"כ יהיה השליח גם לתחיית המתים, גם בקרא דלפני בוא יום ה' אפשר לומר דת"ת משמע, עוד אפשר עפ"י מה שכתבו שיהיו שני זמנים לתחיית המתים, דהצדיקים הגדולים יעמדו תיכף בעת ביאת המשיח, והתחייה שתהיה אח"כ הוא תחיית המתים כללי לכל העולם, וכבר האריך בזה היפה תואר בבראשית רבה פ' כ"ו שהביא כמה מאמרי חכ"ל שיהי' תחה"מ בהתחלת ימות המשיח וכן כמה מאמרי חכ"ל שיהי' תחה"מ מאוחר הרבה אחר ימות המשיח, וכתב אח"כ שלפי דברי העיקרים והראב"ע שהצדיקים הגדולים יעמדו בתחלת ימות המשיח ומה שאמרו שתחה"מ יהי' מאוחר זה קאי על תחי' כוללת לכל ישראל בזה יצדקו יחד המדרשים הסוברים בתחי' לימות המשיח והסוברים אחר ימות המשיח יעיי"ש.

וכן כתב הרדב"ז בתשובה ח"ב סי' תתל"ט בשם הריטב"א שהביא כן בשם רבותיו והאריך עוד הרדב"ז בח"ג סי' תרמ"ד שהיא תשובה אלף ס"ט וכתב שם שזה מוסכם דתרי תחיות יש, וכן כתבו עוד כמה ראשונים, וכן נראה מלשון הש"ס בבא מציעא דף פ"ה בהאי עובדא דר"ח ובניו דאחתינהו רבי בשביל שאמר לו אלי' שיכולין להביא את המשיח בתפלתן, ואמרינן התם כי מטא למימר מחי' המתים רגש עלמא, ואתא אלי' לטורדינהו, ואינו מוכן לכאורה כיון שבאו להתפלל על ביאת המשיח למה רגש עלמא במחי' המתים שהוא מאוחר הרבה שנים אחר ביאת המשיח ועדיין לא התפללו על ביאת המשיח, והמהרש"א העיר בזה וכתב שאפשר שזהו התחלת התחי' כי כן מצינו במתים שהחי' יחזקאל ויהי קול בהנבאי והנה רעש, אבל עדיין אין מוכן השייכות בזה לביאת המשיח, אמנם לפי הנ"ל דתרי תחיות יש והתחי' הראשונה קשורה עם ביאת המשיח א"כ הוי התחי' הראשונה ענין אחד עם ביאת המשיח.

ו י ו א ל מ ש ה

צו

ואפשר לומר בדעת הירושלמי דקאי על תחיית המתים הראשון שהוא יחד עם ביאת המשיח, וכן משמע בגמרא סוטה דף מ"ח שאמר עד עמוד הכהן לאורים ותומים כאדם שאומר לתבירו עד שיחיו מתים ויבוא משיח. הנה הקדים תחיית המתים לביאת המשיח וזה ודאי אי אפשר שהרי מבואר בכמה מקומות שתחיית המתים יהי' אחר ביאת המשיח, ולפי הנ"ל אפשר לומר דקאי על תחיית המתים הראשון. ומבואר במדרש רבה סוף פ' עקב שאמר הקב"ה למרע"ה חיך כשאביא להם את אלי' הנביא שניכם באין כאחת, וא"כ יעמוד מרע"ה מקברו טרם ביאת המשיח כי יבוא עם אלי'. וגם מבואר במדרש רבה סדר ואתחנן פ' ב' סי' י' שלכן נשאר משה במדבר כדי שיעמדו עמו דור המדבר בתחיית המתים והוא בא בראשם שנאמר וירא ראשית וגו' ויתא ראשי עם, וא"כ כיון שא"א לדור המדבר לעמוד בתחיית המתים אלא ביחד עם משה, א"כ ע"כ שכל דור המדבר יעמדו בתחי' טרם ביאת המשיח בעת שיעמוד משה.

וי"ש לומר דמה שהקדים בש"ס תחיית המתים לביאת המשיח קאי על אותה התחי', ויש לפרש בזה גם לשון הירושלמי. והסמ"ג בהקדמתו על ספר העשין כתב שלח להם הקב"ה ביד מלאכי שהוא אחרון לכל הנביאים ואומר הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ה' וגו', כלומר הוא אחרון לכל הנביאים וממנו עד שיעמוד אלי' לא יהיה נביא יעיי"ש. וא"כ ברור שהחליט שאלי' יבוא קודם ביאת המשיח, שלדעת הרמב"ם שהוא פלוגתא אפשר שיבוא משיח קודם ואח"כ אלי'. וא"כ כיון שכתב הרמב"ם ז"ל שהמלך המשיח יהיה גדול בנבואה יותר מכל הנביאים עד קרוב למרע"ה, גם באגרת תימן כתב שזה ברור שטרם ביאת המשיח תחזור הנבואה וא"כ אי אפשר לומר בכוונת דברי הקרא שלא יהיה נביא עד אלי' כיון שאפשר שהמלך המשיח שיהי' נביא גדול יהי' קודם, וע"כ שהסמ"ג לא נסתפק בזה והחליט כן בפירוש הקרא, ואנו אומרים בפייט איש פקיד על כל בשורות טובות, שבודאי נכללה בזה גם בשורת הגאולה טרם ביאת המשיח כדעת המהר"ל ז"ל.

נא

אמנם הרמב"ם ז"ל שכתב בה' מלכים שיש בזה פלוגתא, נראה דלשיטתו אזיל שפסק בהלכות נזירות פ"ד הלכה י"א באומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא שמותר בשבתות וימים טובים בשביל שפסק נזירות להקל, והוא ספק אם יבוא בשבת או ביום טוב, ותמה עליו הכסף משנה ג' תמיהות, א'

שבגמרא אמרו הטעם שמותר בשבת ויו"ט בשביל שאין אלי' בא בערב שבת, ולמה שביק הטעם המבואר בגמרא וחיידש טעם מדנפשיה בשביל שספק נזירות להקל, גם קשה דבגמרא אמרו שהוא ודאי שאינו בא בשבת ויו"ט בשביל שאין אלי' בא בערב שבת והוא כתב ספק, עוד קשה דבגמרא אמרו בפירוש בזה ספקו להחמיר והוא פסק בזה ספק נזירות להקל. ותי' בכ"מ דהך אתיא כר"ש דספק נזירות להחמיר, לכך הוכרח לומר הטעם שכבר מובטח להם לישראל שאין אלי' בא לא בערב שבת ולא בעיו"ט, אבל הרמב"ם דפסק כר"י ספק נזירות להקל תו לא צריכין לההוא דמובטח להם שאין אלי' בא בע"ש ובעיו"ט אלא שאפשר שיבוא בע"ש ובעיו"ט, ואפילו הכי שרי, מטעם ספק נזירות להקל. ועדיין צ"ע כיון דסתמא אמרו בש"ס כבר מובטח להם לישראל שאין אלי' בא לא בע"ש ולא בעיו"ט משמע שידעו שיש הבטחה ע"ז, אי"כ אף דלמ"ד ספק נזירות להקל אין צריכין לזה, מכל מקום מנין לנו לומר דאותו המאן דאמר פליג על ההבטחה זו כיון דאין רמו ע"ז בש"ס, ויוכל להיות דכולי עלמא מודי דמותר בשבתות וימים טובים מטעם ודאי ולא מטעם ספק ולמה לנו לעשות פלוגתא חדשה. ועוד שגם בפסחים דף י"ג בבביתא דשורפין תרומות תליות ביום שלפני שבת ערב פסח ולא חיישינן שמא יבוא אלי' ויטהרם, אומר הטעם בשביל שדבר מובטח להם שאין אלי' בא בערב שבת, ואף דפליגי בטהורות אם ישרפו, אבל בהך דתליות ישרפו ליכא פלוגתא, וכשאמר לו מהבטחה זו שאין אלי' בא בערב שבת לא השיב ע"ז דבר.

ונראה דליכא פלוגתא בזה, גם הלח"מ הקשה בזה קושיות אחרות ועיי"ש שתי' שהי' סברת המקשן שאין הכרח שיבוא אלי' דייקא ביום א' שלפניו אלא יוכל לבוא כמה ימים לפניו, אלא בשביל שאותו המתרץ סובר ספק נזירות להחמיר הוכרח לומר שא"א שיבוא אלי' אלא יום א' לפניו, דאל"כ האיך מותר בשבתות וימים טובים, הלא אפשר שיבוא ביום ה' או לפניו, אבל למ"ד ספק נזירות להקל נשאר סברת המקשן שאפשר שיבוא באיזה ימים שלפניו, ומה דמותר בשבת ויו"ט הוא בשביל דספק נזירות להקל, ויש ספק באיסור תחומין ועיי"ש. נמצא לפי דבריו אין סתירה ופלוגתא על אותה ההבטחה שלא יבא בערב שבת, אלא הפלוגתא היא באותה הסברא אם הוא הכרח שיבוא דייקא יום אחד לפניו או יוכל להיות כמה ימים לפניו, וזה ודאי אפשר לומר שכבר הבאתי דברי הפסיקתא שמבואר שם שיבוא אלי' ג' ימים קודם.

ו י ו א ל מ ש ה

צח

אמנם לא אדע מדוע נתחבטו בזה כ"כ הלח"מ והכ"מ לבקש פלוגתות חדשות בזמן ביאת אלי' שקודם ביאת המשיח, הלא מבואר בפירוש בדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכים שעיקר הענין אם יבוא אלי' קודם ביאת המשיח או אחריו היא פלוגתא בין החכמים ואין בזה הכרע, וא"כ כל אותה השקלא וטריא שבמסכת עירובין להתיר נזירות בשבת וי"ט מטעם שהוא הכרח שיבוא אלי' קודם תלוי בהך פלוגתא שלא ראה הרמב"ם ז"ל בה שום הכרע, ולמאן דאמר שאין אלי' בא כלל קודם ביאת המשיח אלא אחריו אין שום מקום לכל אותה השקלא וטריא אלא היא מוכרחת לתרץ הברייתא למ"ד ספק נזירות להחמיר, אבל למ"ד ספק נזירות להקל אין הכרח ליכנס בפלוגתא זו, ולכן הרמב"ם ז"ל שכבר פסק בפ"ב דנזירות כמ"ד ספק נזירות להקל כתב גם בהלכה זו מה שהחליט להלכה, ולא מה שהיא פלוגתא שאין בידו הכרע, וזה תי' מספיק בלי שום פקפוק.

אולם עדיין לא ידענו המקור שמצא הרמב"ם ז"ל פלוגתא בזה, כיון שסתימת הסוגיא בש"ס הוא שע"כ יבוא אלי' קודם, ואין רמז בש"ס שיהי' פלוגתא בזה, ואף דבספק נזירות לא קיי"ל כאותה הסוגיא, אבל במה שהחליט שם דע"כ יבוא אלי' קודם לא מצינו דפליגי גם בזה, דכלל גדול הוא בכל הפוסקים דאף במ"ד דלא קיי"ל כוותיה אין זה אלא במה שמצינו פלוגתא עליו, אבל במה שלא מצינו שום חולק עליו אי אפשר לנו לעשות מעצמנו פלוגתא לומר דפליגי עליו גם בזה, וז"ל החכ"צ סי' קל"ד: ודבר ברור הוא לרגיל ובקי בדרכי התלמוד שאין לנו לחדש ולבדות מלבינו מחלוקת בין תנאים ואמוראים, כי אם במקום ובענין שהם חולקים בודאי לא זולת, וזה אחד מעיקרי ויסודי התלמוד, ועיי"ש, וכן מבואר בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, ואין צריך להאריך בזה.

נב

ולכאורה חשבתי דהרמב"ם לשיטתו היה לו ראי' מן הש"ס נגד אותה הסוגיא שההכרח שיבוא אלי' קודם, שהרי הביא ראי' מבן כוזבא על עניני המשיח דאף שנתברר אח"כ שהיה טעות והיה חורבן גדול, מכל מקום מעיקרא מאי קסברי, האיך דימה עליו ר"ע וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח והביא ראי' מהס"ד שהיה להם בתחלה וא"כ לפי דעתו יש משם ראי' ע"ן שסברו שאין הכרח שיבוא אלי' קודם, שהרי בודאי לא בא אז אלי' לבשר שהיא הגאולה, שהרי היה שקר, אם כן לפי הסוגיא דמסכת עירובין לא היה מציאות לחשוב עליו שהוא המלך המשיח, וע"כ דפליגי ע"ן. אמנם קשה לעשות

וּיֹאֵל מִשָּׁה

צמט

מחלוקת על סוגיא בגמרא שהחליטה להתיר נזירות בשבת ויו"ט, אף למ"ד ספק נזירות להחמיר מטעם זה שהכרח שיבוא אלי' קודם מכח אותה הסוגיא דבן כוזיבא שמה שדימו עליו לא היה אלא הו"א בעלמא. ומבואר בגמרא בבא בתרא דף ק"ל ע"ב אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה. וכתב שם הרשב"ם לא מפי גמרא שאם לומד הרב ואומר מסתבר טעמי' דפלוני חכם אין תלמידיו למידין משם הלכה, דשמא אם יבוא לידי מעשה ידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר. ואם יראה רבו עושה מעשה אל יקבע הלכה בכך דשמא טעה בטעם הפסק דין של אותה המעשה. גם הביא שם אח"כ מה שאמרו אין למדין הלכה מפי משנה במקומות שכתבו במשנה הלכה כדבריו אם לאו דפסיק בגמרא הלכה כמותו לא סמכינן אפסק דמתניתין, אבל ההלכות בדברי האמוראין ודאי סמכינן דכיון שפסקום וכתבום ר"א ורבינא שהם סוף ההוראה ודאי עלי' סמכינן, ועיי"ש שהאריך, וברש"י נדה דף ז' ע"ב ד"ה הא קמ"ל פי' דאין למדין הלכה מפי משנה וברייתא ששנוי' בהם הלכה כפלוני שהאמוראים האחרונים דקדקו בטעמי התנאים והעמידו הלכה על בוריה, ועיי"ש שהאריך ועיין בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ז. ואם כן כיון שהסוגיא בגמרא שהחליטה בה האמוראים דוחה אף מה שכתבו התנאים במשנה וברייתא שהוא הלכה ולא נמצא בדבריהם שום חזרה, ומכש"כ זה שלא היה אלא הו"א בעלמא ולבסוף חזרו ועשו מעשה שקטלוהו.

ומה שכתב הרמב"ם ז"ל שדימו עליו כל חכמי דורו שהוא משיח, זה הוצרך לומר לראיתו כי אפשר שמרבי עקיבא לא היה מביא ראי', שהלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו, כמ"ש הכ"מ פ"ד מהלכות תפלין ופי"ב מהלכות תרומות, ולכן אמר שגם חכמי דורו חביריו דימו עליו שהוא משיח. אמנם לא מצינו לא בגמרא ולא במדרש מה שאמרו חכמי דורו, ואדרבה במדרש איכה פ"ב בפסוק בלע ה' וגו' מבואר שא"ל ר"י בן תורתא, עקיבא יעלו עשבים בלחיך ועדיין משיח לא בא, ומשאר החכמים לא מצינו כלום, אלא בגמרא פרק חלק דף צ"ג דבן כוזיבא אמר להו לרבנן אנא משיח, אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי מורח ודאין, כיון דראו דלא מורח ודאין קטלוהו, ונראה שמוזה למד הרמב"ם ז"ל דמדאמרי נחזי אנן והיו צריכינן לנסיון ואח"כ אמר כיון דחזי' דלא מורח ודאין, שמע מינה שטרם דחזי אי מורח ודאין חשבו עליו שיוכל להיות משיח. אבל באמת אפשר שאמרו נסיון זה של מורח ודאין שהוא ברור יותר לברר לפני העולם, אף שיוכל להיות שהיו להם עוד טעמים אחרים, או אפשר נסתפקו בטעמים האחרים וזה היה להם ברור יותר.

ו י ו א ל מ ש ה

ק

ובתוספות סוכה דף כ"ד ע"א ד"ה ר"י כתבו הא דבעי למימר בשמעתין
ובעירובין ובגיטין ובמרוכה טעמא דר"י משום דלית ל"י ברירה, אע"ג
דתני בהדיא משום בקיעת הנאד, דכוותי' אשכחן טובא שאין הגמרא חושב
עיקר אותו טעם המפורש יעיי"ש שהביאו לזה ראיות מכמה מקומות בש"ס,
וא"כ בודאי י"ל גם כאן שהי' להם גם טעמים אחרים יותר עיקריים, וכבר
הבאתי לעיל מהא"ז שגם ר"ע חזר אח"כ, והובא גם בסדר הדורות, ובש"ס
השמיטו לגמרי את דברי ר"ע, ונודע מה שכתבו התוס' ושאר ראשונים שכמה
ברייתות שנשנו להלכה אלא כיון שהשמיטם הש"ס בודאי שדחו אותם מהלכה
שמסדרי הש"ס בררו הכל, א"כ אף שבמדרש נזכר מה שאמר ר"ע בתחלה,
אבל כיון שבש"ס הביא דברי הרבנן בזה ולא זכרו כלל מדברי ר"ע, בודאי
שאינן להביא מזה נגד סוגיא ערוכה שבמס' עירובין שכתבו בהחלט להלכה.
ובפרט מה שרואין בדברי רבנן שנסתפקו שאמרו נחזי אנן פשיטא שאין ספק
זה מוציא מידי ודאי סוגיא ברורה ופשוטה.

ומה שהרמב"ם ז"ל הביא רא"י משם לענין מופתים בחידוש העולם זה אינו
מבואר בשום מקום בגמרא ההיפך, וגם דלו יהא אלא ספק שנסתפקו
החכמים בתחלה בבן כוזיבא שהוא משיח, עכ"פ אינו ברור שיהיה הכרח שיעשה
משיח מופתים כאלו, ולכן אמר שאין להעלות על הדעת ולבלבל המחשבות
לתלות ביאת המשיח במופתים. וכבר ביארתי באורך טעמו ונימוקו של הרמב"ם
ז"ל שהי' מפחד בכ"מ להעמיד יסוד על מופתים שיוכל להיות מזה מכשולים
גדולים בקיום התורה, ולכן טרח לומר שלא להעמיד יסוד ביאת המשיח אלא
על מה שבתחלה יחזיר את כל ישראל לקיום כל התורה כולה, כמ"ש שם
בהלכות תשובה, וזה דבר ברור. וכדי לחזק הענין שלא לחשוב שמציאות מופתים
כאלו מוכרחים בביאת המשיח לזה הביא הראיה מבן כוזיבא שעכ"פ אינו
מוכרח ואין להטריד המחשבה בדברים שאינם ברורים ומוכרחים, ולא כתב
הרמב"ם שלא להעלות על הדעת שיעשה מופתים כאלו אלא כתב שלא להעלות
על הדעת שצריך לעשות כי אנחנו לא נדע מה שיצטרך לעשות, אבל להביא
משם ראיה על ביאת אלי' קודם שהוא נגד המבואר בש"ס קשה להבין.

נג

ועוד עיין בר"ן נדרים דף ס"ה ובב"י יו"ד סי' רכ"ח האריך יותר בדין
המודר הנאה מחבירו שאין מתירין לו אלא בפניו אם מותר בדיעבד
כשהתירו לו שלא בפניו. ויש ראשונים שהביאו רא"י מצדקי' המלך שהיה

קא

ו י ו א ל מ ש ה

צדיק גמור ומהסנהדרין שהיו אז שהתירו לו נדרו שלא בפני נבוכדנאצר, וע"כ כיון שהיה אצלו כדיעבד שהיה מצטער ביותר הדין דמותר שאי אפשר לומר שלא עבדו כדון, ומה שהכ' צווח עליו והענישם כ"כ היה בשביל שהיה חילול השם, אבל הראב"ד ושאר ראשונים חולקין בזה, וכתבו פוק חזי מה עלתה בו ובסנהדרין שנענשו כ"כ, הלכך אין להביא שום ראי' משם. והרי דלדעת הראב"ד וסייעתו אף בצדקי' ובסנהדרין שעשו הלכה למעשה שבודאי למדין מהם והעונש אפשר למיתלי בחילול השם כמו שכתבו איזה ראשונים אבל הם סברי דכיון שהגיע אליהם עונש כ"כ עבור זה ע"כ שהיה טעות גדול, לכן אין למדין מזה כלל. וא"כ קל וחומר בבן כוזיבא שבא בשביל זה עונש מר כ"כ לו ולכל כלל ישראל שנגדעה אז קרן ישראל כמ"ש בירושלמי שלדעת הראב"ד וסייעתו אין למדין מעובדא כזו כלל, בפרט שלא היה כמו בצדקי' שעשו הלכה למעשה כי לא היה אלא הו"א בעלמא ולא עדיף מכל הני גווני שאמרו במסכת בבא בתרא שאין למדין מהם. ומה שהרמב"ם הביא משם לענינו כבר נתבאר דסגי ליה אם עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא. מה שאנו רואין שנסתפקו בו החכמים מתחלה והביא לרווחא דמילתא דברי ר"ע שלדעת המדרש אמר כן בפירוש בתחילה ואף שאין בזה לימוד גמור כמ"ש, אבל עכ"פ ספיקא היא ואין אתנו יודע עד מה.

וּנְרָאָה שזה כוונת הראב"ד בהשגתו על הרמב"ם מה שהביא ראי' מבן כוזיבא דכיון דקטלוהו רבנן אחר שראו שאינו מורח ודאין נתברר דלאו שפיר עבדי ואין מביאין ראי' מן הקלקלה שהיה מכשול גדול כ"כ, ופליגי הרמב"ם והראב"ד בסברא זו אם להביא משם ראי' עכ"פ לעשותו ספק, והוא כעין פלוגתת הראשונים אם להביא ראי' מצדקי' הגם שאינו דומה לגמרי להתם, אלא הוא כעין זה. והכ"מ והלח"מ כתבו בהשגת הראב"ד שמשיג על מה שכתב הרמב"ם שנהרג ומשמע שנהרג ע"י האומות, ובגמרא איתא שרבנן קטלוהו, וכתבו שזה פלוגתא בין הגמרא והמדרש, דבמדרש איכה בפסוק בלע ה' וגו' אומר דנהרג ע"י האומות, והרמב"ם הכריע כדעת המדרש אלא שהלח"מ תולה הפלוגתא אם צריך להיות מורח ודאין. והנה מלבד שאינו מוכן כ"כ האיך תלוי זה בזה, גם בעיקר הפלוגתא מ"ש הכ"מ דהרמב"ם פוסק כשמואל כבר האריך בלח"מ ה' תשובה פ"ח ה"י בראיות ברורות דע"כ הרמב"ם ז"ל לא סבירא ליה כשמואל, ומה שהביא דברי שמואל הוא רק להביא ראי' מדבריו לפי הענין, ומדשמואל נשמע לרבנן יעיי"ש שהאריך בביאורו וסיים שלא הביא הרמב"ם דברי שמואל אלא כדמות ראי' אבל לא דס"ל כוותיה. גם דחה עיי"ז דברי הכ"מ שבסוף הלכות מלכים.

ויואל משה

קב

ומה שהמציא הלח"מ פלוגתא חדשה אם צריך להיות מורח ודאין, כבר הבאתי מהרדב"ז והרא"ז שברור בעיניהם שאין בזה פלוגתא, והרמב"ם עצמו באגרת תימן החליט לדבר ברור שהמלך המשיח צריך להיות מורח ודאין, וכפי הנראה לא היה לפני הלח"מ האגרת תימן. גם האיך אפשר לדחות דברי הש"ס מחמת דברי המדרש, הלא כלל הוא בכ"מ שדברי הש"ס יותר מן המדרשות, וכיון שסתמיות הש"ס הוא במסקנתם דרבנן סברי שצריך להיות מורח ודאין וגם עשו מעשה רב עי"ז שקטלוהו, האיך אפשר לחלוק עליהם. ובעיקר הדבר שעשו פלוגתא בין הגמרא והמדרש כבר ביאר האברבנאל בספרו משמיע ישועות שאין בזה פלוגתא, דמה שאמרו בגמרא דרבנן קטלוהו אין הכוונה שקטלוהו בידיים, אלא שדנו אותו למיתה ולכן נהרג ע"י או"ה, ואין בזה שום סתירה ולמה לנו לעשות פלוגתא בין התנאים במקום שאפשר להשוותן ובתוה"ק פרשת וישב אצל יוסף בבית האסורים דכתיב את כל אשר הם עושים הוא היה עושה, ובתרגום ע"ז במאמרי הוי מתעבד, דמה שנעשה עפ"י דיבורו יקרא בלשון שהוא ה' העושה כיון שהוא ע"י כוחו, אף שבמעשה לא עשה כלום, ומצינו כן בכמה מקומות, וא"כ אין שום סתירה ממה שאמרו בגמרא דרבנן קטלוהו אם היה ע"י קללת החכמים או אפילו רק ע"י מחשבתם ודעתם, מ"מ מכוחם היה אף שבמעשה לא עשו מאומה.

וביותר אני תמה מה שכתב הכ"מ והלח"מ שבאיכה רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל איתא שנהרג ע"י האומות, ואינו כן שם, וז"ל המדרש שם: נהרג בן כוזיבא ואיתא רישא לגבי אנדרינוס אמר מאן קטליה לדין, אזל ואייתיה ואשכח עכנא כריכא על צוארי, א"ל אלו לא אלקי קטליה לדין מאן הוי יכיל ליה וקרא עליו אם לא כי צורם מכרם, והרי לך בפירוש שלא האומות הרגוהו ולא היה מציאות להורגו אלא השי"ת קטלי, והובא זה גם בירושלמי תענית פ"ד יען שהי' ע"י הנחש שליח מן השמים, כמו כן אמרו בגמרא דרבנן קטלוהו כי מה שנעשה בשמים הוא ע"י החכמים והרגוהו ע"י השליח שנשלח לו מן השמים, ובפרט שאנדרינוס לא ידע מה שעשו החכמים אלא זה ראה שע"כ מן השמים, ויותר לא אמרו מזה במדרש, אלא שהש"ס גילה לנו שהי' זה מעשה החכמים בשמים, ומהיכא תיתי לעשות בזה פלוגתא בדברי חכז"ל. גם הרמב"ם ז"ל לא כתב שנהרג ע"י האומות אלא כתב סתם שנהרג, ושפיר כוונתו שנהרג ע"י שליח הנחש שליחא דרבנן ושליחא דרחמנא. גם בדברי הראב"ד אצל שכוון להשיג ממה שאמרו בגמרא שנהרג ע"י רבנן, כי אין זה סתירה לדברי הרמב"ם אלא יש לומר שמישיג על מה שהביא ראיי

ו י ו א ל מ ש ה

קג

מעובדא כמו שנתברר אח"כ הטעות והנוק שהי' בו. גם הרמב"ם ז"ל לא הביא משם אלא שהוא ע"פ ספיקא במה שלא מצינו בש"ס ההיפך, אבל להביא משם נגד סוגיא מבוארת בש"ס להלכה קשה להבין.

שוב ראיתי בכ"פ סוף סי' ק"י שכתב לתרץ דברי הרמב"ם שסובר גם כן שהסדר הוא שיבוא אלי' קודם ביאת המשיח, כיון שבגמרא אמרו כן וכי דברי הגמרא בכדי נאמרה, אבל ידוע מה שכתבו חכז"ל לא זכו בעתה, זכו אחישנה, וי"ל להרמב"ם ודאי סדר ותנאי של ביאת המשיח הוא שאלי' יבוא לבשר ביאתו, רק הני מילי אם נעשה בעתה, אבל אם זכו שימהר ויחיש מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות לשנות הסדר ואהבה של הקב"ה כי זכות ישראל משנה התורה והן הן דברי הרמב"ם ז"ל כי ודאי ראוי שאלי' יבוא קודם לבשר, אבל אין מוחלט כי אולי ירחם ה' להערות על ישראל רוח קדשו לעבדו בכל לבב ואז יחיש הפדות והגאולה למהר ביאת ב"ד מבלי בשורת אלי' ז"ל. ומה שהתירו בש"ס בנזירות ולא חשו לאחישנה, כי היא מילתא דלא שכחא ולא אסרו בנזירות משום מילתא דלא שכחא, יעיי"ש שהאריך בפירושא דש"ס מעיקרא מאי קסבר ולכסוף מאי קסבר, ויש לפלפל הרבה בדבריו אלא שאין להאריך כ"כ בזה. ועיקר הדבר קשה לפענ"ד להעמיס בלשון הרמב"ם ז"ל שהוא פלוגתא בין החכמים בפירושא דקרא דהנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו' לפני בוא יום ה' אם זה קאי על יום ביאת המשיח או יומו של מלחמת גוג ומגוג, ולדברי הכ"פ אינו סובר שיש פלוגתא אלא היא מילתא דלא שכחא ושינוי סדרא דקרא מחמת אחישנה עד שלא חשו חכז"ל לזה אף באיסורא דאורייתא של נזירות אפילו בזמניהם, ומכ"ש בדורות האחרונים. והחתם סופר בליקוטי שו"ת סי' צ"ח הביא סברת הפלתי בזה וקלסי' אבל לא ביאר מ"ש להעמיס זה בלשון הרמב"ם.

נד

ובסברת הפלתי אפשר להבין לשון הש"ס בסנהדרין דף כ"ב אמר רבי כהנים אסורין לשתות יין לעולם, אבל מה אעשה שתקנתם קלקלתם, ולרש"י ז"ל הפי' תקנתם קלקלתם קלוקל ועירבוב סדר המשמורות שהי' בשעת החורבן, אבל התוס' בעירובין דף מ"ג ע"ב ד"ה ואסור פירשו תקנתם קלקלתם שעברו כמה שנים שלא נבנה הבית, וזה תמי' לכאורה וכי בשביל שעברו כמה שנים ולא נבנה נתמעט ח"ו הבטחון בביאת המשיח ובנין הבית עד שישתנה עיי"ז הדין של איסור שתיית יין, ובתוס' שם כתבו טעם ההיתר

ו י ו א ל מ ש ה

קד

בשביל שאפשר בכהן אחר או שישן מעט, וטעם זה הוא גם בגמרא סנהדרין אבל הול"ל גם שם טעם זה ולא טעם של הקלקלה מה שעברו כמה שנים שלא נבנה שהוא דבר מתמי' לכאורה. אבל לסברת הפלתי מובן שפיר שאם היא בעתה אי אפשר שיבוא משיח אלא לפי הסדר שיבוא אלי' ביום שלפניו עכ"פ לבי"ד הגדול, ואם כן אין חשש בשתיית היין דכיון שיש שהות יום שלם מביאת אלי' עד הגאולה יש זמן לישן או ששם בי"ד הגדול יכינו איזה כהן אחר ואין חשש, וע"כ שהחשש הוא בשביל אחישנה שאו שמא יבוא פתאום ולא יהיה ידיעה מקודם גם ע"י אלי' וע"ז אמר קלקלתינו תקנתינו שכיון שעברו כמה שנים ולא נבנה הבית, כבר הגיע הזמן של בעתה, ומעתה לא ישתנה הסדר של ביאת אלי' קודם שאין זה בכלל אחישנה דלא אכשיר דרא ואין חשש עוד לשתות יין מטעם שיהי' אפשרות לישן או להכין כהן אחר.

ולפי זה יש לחלק טובא מהך דבן כוזיבא שחשבו עליו מתחלה ולא הביאו ראי' ממה שלא בא אלי' מקודם, כי אז היה בזמן מוקדם מאוד קרוב להחורבן נ"ב שנה ובודאי לא הגיע אז הזמן של בעתה, ובגמרא סנהדרין דף צ"ז שהזמן הוא בסוף אלף הרביעי שהוא קמ"ב שנה אחר החורבן, ועיין בגמרא ע"ז דף ט', ויש להעיר על זה הרבה, והדברים עתיקין, ובאמת עיקרי הדברים בענינים אלו אין אתנו יודע עד מה כמ"ש הרמב"ם סוף הלכות מלכים, ויתבאר עוד להלן בזה, אבל זה ודאי כי אז בימי בן כוזיבא עדיין לא הגיע הזמן וכמבואר גם במדרש, א"כ מה שחשבו בתחלה שיש מציאות שהוא משיח הוא בדרך אחישנה בלי סדר הזמן, ואז אין צריכין שיבוא אלי' קודם, וא"כ אין ראי' מזה לזמנם של הש"ס ורבי אמר כלו כל הקיצין, שהגיע הזמן של בעתה.

עכ"פ גם הפלתי נתקשה בדברי הרמב"ם מה שעשה פלוגתא נגד הגמרא, ולכן כתב סברא מחודשת לחלק בין אם היא בעתה או אחישנה, ואף שהסברא טובה היא, מכל מקום לפענ"ד כתבתי שקשה להעמיס זה בלשון הרמב"ם, ואולי לא רצה הרמב"ם ז"ל להגיד דיעה מוחלטת בענין ביאת אלי' כיון שאין בזה שום נפקא מינה להלכה, וסוף כל סוף מסוגיא דעירובין אין ראי' מוחלטת כ"כ כיון שהולכת בשיטת המ"ד ספק נזירות להחמיר כמבואר למעלה, ומסוגיא דבן כוזיבא ראי' שהי' להם עכ"פ ספק בדבר, גם יוכל להיות שמצא מדרשות שמבואר שם כן, וע"כ הביא דעת שניהם להסמיך דבריו

קה

ו י ו א ל מ ש ה

שבוה לכל הדיעות, ואנחנו צריכין לידע רק ההלכות שמוטל עלינו לעשות. לא יותר, ועדיין צ"ע.

והעולה מכל הנ"ל שדעת המהר"ל הוא כדעת הרבה ראשונים שסברי כסתימת הש"ס בעירובין ועוד כמה מאמרי חז"ל שההכרח שיבוא אלי' קודם ולכן כתב זה ליסוד חזק שלא לטעות בגאולה של שקר, כי נראה אם בא אלי' קודם. ולדעת הרמב"ם נראה שהיא עכ"פ פלוגתא. ואין זה ברור, לכן לא כתב זה לסימן על הגאולה אלא זה שיחזרו כל ישראל לדת האמת שזה ודאי סימן ברור לכל הדיעות בלי שום פלוגתא וכולי עלמא מודי כמ"ש בה' תשובה שמבואר בהבטחת הקרא שבודאי יעשו כל ישראל תשובה קודם הגאולה.

נה

עוד כתב שם הרמב"ם בין סימני המלך המשיח שהוא מזרע דוד יבנה ביהמ"ק, ולכאורה מצינו גם בזה פלוגתא שהתוי"ט פ"ה ממס' מע"ש מ"ב הביא דברי הירושלמי שכתב זאת אומרת שבנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד וא"כ לכאורה אין זה כללא שיהי' בנין ביהמ"ק ע"י מלך המשיח וכבר הבאתי שהרמב"ם אינו מכריע בשום פלוגתא שיש בענינים האלו, והיות שהאפיקורסים תלו עצמם גם בזה, דכיון שיוכל להיות בנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד יוכל להיות גם כן מלוכה קודם למלכות בי"ד, לכן ראיתי לבאר קצת פרט זה.

הנה היפ"ת בב"ר פ' כ"ו הביא מהר"ן חסדאי מה שמבואר בש"ס יומא דף ה' גבי כיצד מלבישן לעתיד לבוא, שמתמה שכשיבנה ביהמ"ק משה ואהרן יהיו עמהם, מבואר בזה שאי אפשר שיהי' ביהמ"ק טרם שיחיו משה ואהרן לימות המשיח יעיי"ש שהאריך לישב הענין, וכ"כ כמה מפרשים. וזה סתירה נגד מ"ש התוי"ט בשם הירושלמי, ונראה שדעתם ז"ל שהגם שאפשר לדחוק שדין זה של אותה ההלבשה אינו אלא באהרן ובניו לכן כתבו בהחלט שיהי' אז, אבל כפי הנראה לא ניחא להו לפרש כך כי כל אותן ההלכות שכתבה התורה"ק באהרן ובניו מסתמא גם הם בשאר כהנים גדולים, גם אם אין השאלה אלא על אהרן ובניו לא זולת דקארי לי' מאי קארי לי' לשאול בזה על לעתיד לבוא בעת שיהיו ויאמרו כדת מה לעשות. ומבואר בתוס' פסחים דף קי"ד ע"ב ד"ה אחד דאין חשש טעות כשיבנה ביהמ"ק דכשיבנה אז משה ואהרן יהיו עמנו, ובתוס' לא דברו כלל מהלבשת אהרן ובניו אלא מעשיית פסח

וּיֹאֵל מֹשֶׁה

קו

והחליטו שאי אפשר בלי משה ואהרן, ומדברי התוס' האלו היא סתירה ג"כ לאותן שחשבו להקריב פסח בזה"ז טרם ביאת המשיח ובנין ביהמ"ק, וכבר האריכו בזה כמה פוסקים שא"א, ולא עת להאריך פה.

נו

ובחידושי הרש"ש על המשניות בפ"ה דמע"ש כתב על התוירו"ט שהביא מירושלמי כנ"ל שסתירה לזה הוא מגמרא יומא דף ה' ולא העיר מדברי התוס' הנ"ל אלא שהביא אח"כ מס' שכתב בשם הזוה"ק במדרש הנעלם פרשת תולדות דבנין ביהמ"ק קודם לקיבוץ גליות וקיבוץ גליות קודם לתחיית המתים מ' שנה. הנה הבין מדברי הזוה"ק האלו שהוא כדעת הירושלמי, ובאמת המעיין בזה"ק שם במקומו יראה שאין משם ראיה, ואדרבא, דו"ל הזוה"ק בדף קל"ט ע"א: אמר ר"י וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו חד הוא א"ל לא דתנן בנין ביהמ"ק קודם לקיבוץ גליות, קיבוץ גליות קודם לתחיית המתים, ותחיית המתים אחרון שבכולם, דכתיב בונה ירושלים ה' והדר נדחי ישראל יכנס, ואח"כ הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבתם שהוא תחיית המתים, ומשמע מזה שהכל יהי' אחר ביאת המשיח, דאם נימא דאפשר שיהי' בנין ביהמ"ק וקיבוץ גליות קודם לימות המשיח אין ראיה מאותה ברייתא דתח"מ וימות המשיח לאו חדא הוא כי אינו מוכרז שם אלא שתח"מ אחרון מבנין ביהמ"ק וקיבוץ גליות, ואם יש אפשרות שיהי' זה קודם ביאת המשיח א"כ יש אפשרות שיהי' תח"מ בפ"א עם ימות המשיח, וע"כ שזה פשוט בעיניהם שבנין ביהמ"ק וקיבוץ גליות הוא אחר ביאת המשיח, וא"כ כיון שתח"מ אחרון מכולם ע"כ שהוא הרבה אחר ימות המשיח, ועכ"פ זה ודאי שאין שם רמז ורמזיה שבנין ביהמ"ק קודם ביאת המשיח, ובלאו הכי לפי מה שהבין גם הרש"ש מדברי הש"ס יומא דפליגי על הירושלמי בזה א"כ גם לפי הבנתו שדעת הזוה"ק כדעת הירושלמי מ"מ פלוגתא הוא בש"ס בבלי ועדיין לא יצאנו ממחלוקת התנאים בדבר זה.

נז

אמנם באמת מדברי הירושלמי בעצמו אפשר להשוותם בלי מחלוקת כי אף אחר ביאת ב"ד לא תתפשט מלכותו עד שיחזור כל ישראל בתשובה, וכבר הבאתי מדברי הרמב"ם שהסימן הראשון אם הוא מלך המשיח הוא שיחזור כל ישראל לדת האמת, א"כ אין להאמין בו כלל טרם שיחזור כל

ויואל משה קז

ישראל לתשובה, וא"א שיהי' לו מלוכה. והמלבי"ם פי' בפסוקים שבתחלת התגלות מלך המשיח לא יהי' לו מלוכה עד שיחזור כל ישראל בתשובה, ואם כן אפשר שיבוא אלי' ומשיח ומשה ואהרן עמהם ועדיין לא נתפשט מלכות בי"ד, ומה שאמרו תחה"מ אהרן מכולם, זה קאי על תחה"מ כללי כשיקומו כל ישראל, אבל הצדיקים הגדולים יעמדו תחלה בימות המשיח, כמו שהובא שם ביפ"ת, והבאתי דבריו למעלה, וכבר הבאתי שבפי' מבואר בדברי חז"ל שאלי' יבוא רק עם משה ביחד.

ובזה הבנתי סידור הברכות בגמרא מגילה דף י"ז שברכת השיבה שופטינו כבראשונה הוא ע"ש הכ' ואשיבה שופטיך וגו' ויועציך וגו', ועי"ז כלו הפושעים ומתרוממת קרן הצדיקים ואח"כ נבנית ירושלים, וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, ומבואר במדרש ילקוט שמעוני ישעי' ואשיבה שופטיך זה משה ואהרן ויועציך זה דוד ושלמה, וא"כ מבואר בסידור הברכות שיהיו אצלנו משה ואהרן דוד ושלמה ויטהרו את ישראל ויבנו את ירושלים, ואח"כ יהא מלכות בי"ד, ואם כן אין סתירה במה שאמר שבנין ביהמ"ק קודם למלכות בי"ד אף שיהיו משה ואהרן בבנין ביהמ"ק וא"צ לעשות מחלוקת, אמנם דברי התויו"ט אי אפשר ליישב במה שאמר זאת אומרת בנין ביהמ"ק קודם למלכות בי"ד הוא ממה שאמר ר"י שהתנאי הי' אחר החורבן שאימתי שיבנה ביהמ"ק יחזיר הדבר לכמו שהי', ולמה הוצרכו איפוא לתנאי, הלא בי"ד שהוא גדול מהם יוכלו בעצמם לבטל או תקנת הראשונים, וע"כ דחשו שמא יהי' בנין ביהמ"ק בדור שלא יהיו גדולים מהם וא"כ צ"ל שהוא קודם למלכות בי"ד, ואם כן אם אי אפשר שיהי' בנין ביהמ"ק בלא משה ואהרן אף אם הוא קודם להתפשטות מלכות בי"ד, אבל גדולים המה מכל הדורות, ובמפרשים יש גם פירושים אחרים בדברי הירושלמי שאליביהו אפשר ליישב כנ"ל, אבל לפי של התויו"ט א"א ליישב בלי מחלוקת.

נח

אבל היותר תמי' בדברי התויו"ט שהרי בפ"ה דיומא כתב התויו"ט על צורות הביהמ"ק וז"ל: הדבר ידוע דכל הני הלכות הלכתא למשיחא נינהו, וכשיבנה ביהמ"ק ב"ב כבר בא אלי' והתיר כל הספיקות משום דבנין יחזקאל דלעתיד לא פי' עפ"י חז"ל, וכ"כ הרמב"ם בהלכות בית הבחירה בנין העתיד להבנות אעפ"י שהוא כתיב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר עכ"ל, וכן

ויואל משה

בפתיחתו למס' מדות בקש התוי"ט טעם על לימוד מס' מדות שהוא צורת הבית שני דאעפ"י שהבנין של עתיד יש בו שינוים ולא ישוּו עם בית שני ואין יודעין הפי' ביחזקאל באיזה אופן לבנותו אלא שכשנוכה לבנות בנין העתיד יגלה הקב"ה עינינו ומלאה הארץ דעה את ה' להבין הסתום בדברי יחזקאל ונבנהו מ"מ צריך לסיפור בנין השני שכן רוב ענינים מיוסדים שם ושע"י הסיפור של בית שני אנו יכולים לדרוש ולהבין ואלו לא הי' זה הסיפור נכתב בספר לא מצאנו ידינו ורגלינו בענין הבנין, ועיי"ש. וכן כתב התוי"ט בפירושו על הפטרה פ' תצוה והביא גם מהרד"ק על מקצת ענינים מבנין הבית דלעתיד שאל"י עתיד לדורשם כי אין אנו מבינים בהם יעיי"ש. א"כ החליט הוא בעצמו בתכלית ההחלטה שא"א כלל לבנות ביהמ"ק קודם ביאת אל"י ומשיח ושכן מבואר ברמב"ם ורד"ק, וכתב שהוא דבר ידוע.

ופשוט ככוונתו שא"א לבנות בית שלישי כהתמונה שבמסכת מדות ולא ככתוב בנבואת יחזקאל שגם בבית שני מבואר בגמרא סוכה דף נ"א זובחים דף ס"ב שלא הי' הבנין אלא ע"י נבואה ככתוב הכל בכתב מיד הי' עלי השכיל, ובאיזה ענינים קראי אשכחו ודרשי, וא"א לבנות ביהמ"ק אלא או ע"י נבואה או ע"י שנוכה להבין היטב הכתובים שבנבואת יחזקאל גם אסור לבנות אלא על מקום המקדש וכשיבואו אל"י ומשיח ויצטרכו לבנות ביהמ"ק במקום המקדש ואם יעמוד שם בנין אחר יהא צריך להחריבו ונדוע שלא יהי' חורבן בית שלישי אך שני פעמים הי' החורבן ולא יותר כמ"ש רש"י ז"ל בפרשת פקודי משכן משכן ב' פעמים ששני מקדשות יתמשכנו ומבואר במדרש רבה סדר מקץ פרשה צ"ב סי' ג' ואני כאשר שכולתי בחורבן ראשון שכולתי בחורבן שני, כאשר שכולתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד. וביאר שם ביפ"ת שאין חורבן אלא שני כראשון ותו לא. וכן מבואר ככ"מ שלא יהי' חורבן בית שלישי, ואין עוד בנין ביהמ"ק אלא אותו הבית הבנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, וזה אין אנו מבינים מהכתובים דיחזקאל ע"כ החליט התוי"ט שא"א לנו לבנותו. ועכ"פ מפורש יוצא בדבריו שהדבר ידוע שבעת שיבנה ביהמ"ק כבר בא אל"י ומשיח ומלאה הארץ דעה את ה' ואם כן קשה טובא האיך הביא במס' מעשר שני בסתמא דברי הירושלמי שבנין ביהמ"ק קודם למלכות ביי"ד, ופי' בו שאפשר לבנותו אף בדור שאין בו גדולים כ"כ, ולא העיר מאומה ממה שכתב בכ"מ שהדבר ידוע שאין זה במציאות, וזה לכאורה סתירה עצומה בדברי התוי"ט, ומהתימה שלא ראיתי בשום מפורש להעיר בזה.

קט

ו י ו א ל מ ש ה

נט

והנה קשה לי עוד במשנה שם במע"ש דפליגי תנא קמא ור"י אימת הי' התנאי שיתזור הדבר לכמו שהי' ולדעת שניהם יש נפקא מינה להלכה והקשה התוי"ט למה פסק הרמב"ם כר"י ולא כת"ק, דהרי קי"ל דהלכה כר"י מחבירו ולא מחביריו, ומתמי' על הכ"מ שלא העיר בזה, וכתב אח"כ ולא נהירא לומר דהרמב"ם כתב משחרב ביהמ"ק וכו' משום דאף לתנא קמא הואיל ונחרב הבית אין מעלין כדכתב בפירושו דאין זה מדרך הרמב"ם בחיבורו להשמיט דין הנהג' בפני הבית. והנה מה שהביא הרמב"ם ז"ל כל הדינים הנהוגים בפני הבית הוא רק בשביל שיש בהם נפקא מינה לידע לעתיד אבל מה שהי' מה דהוה הוה, ואין נפקא מינה עוד, דגם במסכת מדות טרח הרמב"ם לפרש דבשביל כן נשנה בשביל שיש בו תועלת לידע גם לעתיד וכמו שביאר התוי"ט דבריו כאשר הבאתי למעלה, וכל הנ"מ שיש בהך דתנאי דמע"ש על לעתיד הא תלוי רק בפלוגתא שיש באותו התנאי כמבואר להמעייין וא"כ קשה טובא למה השמיט לגמרי את כל התנאי, ומהתימה שלא העיר התוי"ט בזה.

ואשר אנכי אחזה ליישב סתירת התוי"ט מחומר הנושא הנה במדרש רבה פ' תולדות פ' ס"ד ס"ה איתא בימי ר"י ב"ח גזרה מלכות הרשעה שיבנה ביהמ"ק וכו' אזלין אילין כותאי ואמרין ידוע להוי למלכא דהדין קרייתא מרדתא תתבנא וכו' ואמר להון מה נעביד וגזירית, אמרין לי' שלח ואמר להון אי ישנין יתי' מאתרי' או יוסיפין עלי' חמש אמינן או יבצרינ מיניה חמש אמינן ומן גרמיהון אינון חוזרין בהון וכו', כיון דאתון כתיבא שרון בכיין בעיין למימרד על מלכותא אמרין יעול חד בר נש חכימא וישדך ציבורא אמרין יעול ריב"ה, עאל ודרש. ארי טרף טרף וכו' דיינו שנכנסנו לאומה זו בשלום ויצאנו בשלום יעי"ש. ומבואר בזה שבתחלה בעת שהיתה הגזירה לבנות ביהמ"ק שתקו רבנן אלא שאח"כ כשחזרה המלכות והי' הצווי שלא לבנות אלא בשינוי מקום קצת שזה ודאי אסור וא"א לבנות עוד ורצו עיי"ו למרוד במלכות או שלחו החכמים את ריב"ח להשקיט את העם. ולכאורה קשה לפי"מ שהבאתי מדברי התוס' והרמב"ם והרד"ק והתוי"ט שאין מציאות לבנות הביהמ"ק עד שיבוא אלי' שאין יודעין הפי' ביחזקאל האיך שתקו רבנן מתחלה כשהי' הגזירה לבנות ולא מצינו שאמרו דבר אלא אח"כ שלא ימרדו במלכות, וגם אז לא אמר ריב"ח שום דבר נגד עצם הכנין אלא נגד המרידה במלכות. ודוחק לומר שיען שהבינו ברוח קדשם שלא יניחו המלכות

ויאל משה

קי

לבנות לכן לא ראו צורך לדבר מזה אלא להשקיע ממרידה, ובניקל יותר להשקיע העם ממרידה מלהשקיע אותם מעצם הבנין שהרי כיון שהבנין הוא שלא כדת האיך אפשר לומר שהיו ע"ז בשתיקה דהוי כהוראה והרי חזינן שלא רצו לבנות שלא כדת, שהרי בשינוי מקום או הוספה וגרעון באיזה אמות לא רצו בעצמם לבנות כי לא רצו לעשות שלא כדיון, וא"כ לפי הנ"ל שכל הבנין הוא שלא כדיון האיך שתקו להו רבנן ולא הודיעו להם הדין שאסור לבנות.

ס

ונראה בזה דהנה לשון התיו"ט בפ"ה דיומא דבנין יחזקאל דלעתיד לא פי' עפ"י חז"ל ומשמע מזה שחז"ל לא פירשו לנו את הכתובים שיבחוזקאל ויוכל להיות שהמה ידעו ולמדו והבינו את כל צורת הבית שבכתובים דיחזקאל אלא כיון שהכריעו אח"כ שאין בנין ביהמ"ק טרם ביאת אלי' ומשיח וכמש"כ בשו"ת בנין ציון כן גם לענין הקרבת הקרבנות בזמן הזה, והביא ראיות שע"ז נאמר ולא אריח בריח ניחוחכם, לכן לא ביארו אח"כ מסדרי המשנה והש"ס פי' דברי הכתובים שביחזקאל בזה, ובאמת כל מצוה ומצוה שבתורה שבקראי לא הוי ידעינן מאומה באיזה אופן לעשותה אלו לא היו מבארים חז"ל פי' ודיני המצוה, ואפשר שבשביל כך הניחו לבארו שלא יהי' בי"ד טועין לבנותו קודם ביאת המשיח, וכיון שאין יודעין האיך לבנותו אינו במציאות שיבנה עד אז.

ובזה מיושב שאפשר שבימי ריב"ח עדיין הי' לומדין ויודעין הפי' שבנבואת יחזקאל ולא הי' אז עדיין הכרעת ההלכה שאין לבנות בית המקדש טרם ביאת המשיח, כי באמת היא פלוגתת התנאים, כאשר יתבאר עוד. ומ"ש הרמב"ם שא"א לבנות והחליט התיו"ט לדבר ידוע שכשיבנה ביהמ"ק כבר בא אלי' וכן הוא החלטת התוס' במס' פסחים כ"ז היא אחר חתימת התלמוד שאנו רואין שלא ביארו פי' הלכה זו, לכן הדבר ידוע שא"א לבנותו. ולפי"ז מיושב הסתירה מפ"ה דמעשר שני ששם מביא התיו"ט דברי הירושלמי שפי' דברי ר"י שסובר בנין ביהמ"ק קודם למלכות בי"ד ואז בימי ר"י שידעו להבין צורת הבנין הי' מקום לחוש גם שיבנה בדור שאין בהם גדולים מהם, אבל בפ"ה דיומא דמירי מפסק הלכה שאחר התלמוד לא כתב כן ואין בזה סתירה, וניחא ג"כ מה שהשמיט הרמב"ם אותו התנאי אף לפי"ד התיו"ט שפסק הרמב"ם כר"י אין זה אלא במה שכתב שהתקנה הי' אחר

קיא

ו י ו א 5 מ ש ה

החורבן אבל על תנאי שקאי רק על זמן בנין ביהמ"ק אחר חתימת התלמוד שא"א לבנות ביהמ"ק טרם ביאת המשיח אין נ"מ לדבר עוד מזה התנאי, ושפיר השמיטו הרמב"ם. ובוזה מיושב הכל.

אלא שלשון התוי"ט שבפירושו להפטורה פרשת תצוה עדיין צ"ע שפי' בדברי הפסיקתא שאמר בצורת הבית שביחזקאל הואיל ואתם מתעסקים בו כאלו אתם בונים בו שלכן לא אמר בונים אותו שלא יהי' משמעו את כולו אלא בונים בו משמע מקצתו שמה שאין מבינים אינו נחשב כאלו בונים. ומדפי' כן בלשון הפסיקתא משמע שגם אז לא היו מבינים אלא שאח"כ כתב שאין ראי' מדקדוק זה שאמר בונים בו, ואפשר שהוא לשון נופל על לשון. אלא אף אלו לא נאמר הדין כן מסברא, דמה שאין אנו מבינים אינו נחשב כבונים. ואפשר שאמר דין זה על דורות שאחר התנאים, אבל לשונו שאמר על הפסיקתא דאמרינהו על לשון המדרש צ"ע לפי"ו. ואולי הפסיקתא שהוא מרב כהנא שהי' בימי האמוראים או כבר פסקו מלבאר בזה אחר סידור המשנה שסתמו הדברים ולא פי' גם במס' מדות אלא צורת הבי"ש לא צורת הבנין דלעתיד, משא"כ בימי התנאים כמו בימי ריב"ח ור"י. ועדיין צ"ע לשונו שם בהפטורה, אבל דברי הרמב"ם והתוס' והתוי"ט ביומא ובמדות אפ"ל כנ"ל.

וצריך להבין לכאורה הלשון במדרש רבה פ' תולדות בימי ריב"ח גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש. למה קראו את בנין ביהמ"ק באותו הלשון שהי' גזירה ממלכות הרשעה, הלא לכאורה אלו הי' בונים הי' דבר טוב וגדול, שהרי אח"כ כשביטל את הבנין רצו ישראל למרוד עי"ז עד שהשתיקם ריב"ח במה שאמר דיינו באומה זו שנכנסנו בשלום ויצאנו בשלום ואין לבקש מהם רווחים כאילו כמו שהביא המשל מהארי טרף טורף יעיי"ש. ואין הדרך לכתוב סתם גזירה ממלכות הרשעה אלא על גזירה רעה ר"ל, לא על דבר טוב כזה של בנין ביהמ"ק. ונראה עפ"י המבואר במד"ר איכה א' אות ל"ב בוויכוחו של ריב"ז שאמר ריב"ז לפנגר עד דלית את מליף סנגוריא את מליף עלן קטיגוריא. א"ל לטיבותכון אנא בעי דכל זמן דהדין ביתא קיים מלכותא מתגרין בכון, אין איחרוב הדין ביתא לית מלכותא מתגרין בכון, א"ל ריב"ז הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות יעיי"ש. וחזינן בזה שעל גוף הדבר מה שאמר הפנגור שעמידת ביהמ"ק היא סכנה לישראל מהתגרות המלכיות, על זה לא השיב ריב"ז מאומה, אלא שאמר לו הלב יודע, דהיינו שאין כוונת לבו לטובת ישראל ולא הכחישו אלא על הכוונה מה שאמר

ויאל משה

קיב

שהוא מכוון לטובת ישראל, ולמה לא הכחישו יותר על גוף הדבר שאדרבא שביהמ"ק היא מתנה טובה ועצומה לישראל, כמו שאנו אומרים על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו וכו' עד שבנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותינו. ונראה שזה לא הי' יכול להשיב לו, כי עפ"י דרך הטבע האמת היא כן שכל זמן שביהמ"ק הי' קיים הי' מביא קנאה גדולה בין האומות והתגרות המלכיות, אלא שבעת כיבוש יהושע וכיבוש עזרא הסופר שהי' הכל בנבואה, כמבואר בכתובים, וכן בתי המוקדשות ההם נבנו עפ"י נבואה, ואמר הכתוב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, ובמה שצוה הקב"ה לעשות הוא ית"ש שומרם ומצילם שלא ירעו ולא ישחיתו בכל גבולם, וכמו שאמרו תז"ל הובא ברש"י ז"ל עה"כ יברכך ה' וישמרך שהגותן מתנה לעבדו אינו יכול לשומרו מכל אדם, אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר להצילם מהתגרות המלכיות, אבל כשהגיע זמנו ליחרב, ומבואר בגמרא נזיר דף ל"ב ע"ב שידעו זה מכבר שיחרב, שמבואר עוד בקרא בדניאל שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך, יעיי"ש בגמרא, וכיון שאין חפץ ה' בביהמ"ק ובמלכות ישראל, היא סכנה מחמת התגרות המלכיות, ולכן לא הי' יכול ריב"ז להשיב לו מאומה, אלא שזה אמר לו שאין כוונתו לטובה, שזה היא האמת.

ובזה יובן מה שאמרו הלשון גזירה, שאז בימי ריב"ח הי' בנין ביהמ"ק גזירה ממלכות הרשעה, כי אלו הי' נבנה אז ביהמ"ק טרם ביאת המשיח הי' סכנה גדולה לישראל כמו שאמר הפנגור לריב"ז ואמר ריב"ח דיינו שנכנסנו בשלום ויצאנו בשלום, כי ע"י שלא נבנה ביהמ"ק אז יצאנו בשלום, וכעין זה המה דברי הכלי יקר בפ' דברים עה"כ רב לכם טוב את החר הזה פנו לכם צפונה, וז"ל: רבים אומרים כי פסוק זה נוקב ויורד עד התהום ויש בו רמז לשעה ולדורות, וענין סבוב זה שילכו סחור סחור לכרם ה' צבאות לא יקרבו כי ימים רבים לישראל שיהיו נדים ונעים סביבו ולא יותן לישראל כח עליהם עד מדרך כף רגל עד שיבוא מי שנאמר בו ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים, וכ"ז שישראל הולכים סחור סחור נאמר להם פנו לכם צפונה, ודרשו בזה אם הגיע שעתו של עשיו הצפינו עצמיכם, וענין הצפנה זו שאם ימצא האיש הישראלי איזה הצלחה זעיר שם זעיר שם אזי יטמינו ויצפינו הכל בפני עשיו וכו', וכן יעקב צוה לבניו למה תתראו, פירש"י בפני בני ישמעאל ועשיו כאילו אתם שבעים, כי שניהם סוברים שיצחק גזל הצלחת ישמעאל ויעקב גזל הצלחת עשיו ע"י השתדלות

קיג

ויואל משה

ע"כ צוה פנו לכם צפונה, שלא יתקנא בכם. וזה היפך ממה שישראל עושין בדורות הללו, כי מי שיש לו מנה הוא מראה את עצמו במלבושי כבוד ובתים ספונים וחשובים כאילו הי' לו כמה אלפים, ומגרים האומות בעצמם ועוברים על מה שנאמר פנו לכם צפונה, ומנהג זה ברבת בני עמנו והוא המסובב את כל התלאה אשר מצאתנו, והמשכילים יבינו ליקח מוסר, עכ"ל. הנה העיד שכל התלאה אשר מצאתנו הוא בשביל המבקשים גדולה וכבוד בעיני האומות טרם ביאת המשיח, וכש"כ בבנין ביהמ"ק בעת הגלות שהי' גזירה רעה ר"ל, וק"ו ב"ב של ק"ו ליקח מלכות וממשלה טרם ביאת המשיח, שהמינים והאפיקורסים החפצים במלכות וממשלה בלא תורה ואינם מאמינים בביאת המשיח עושים סמיות עינים שזהו הצלה, ושאני מינות דמשכא וגררין העם אחריהם, ובעוה"ר שטנא נצח, וכל אשר עינים לו לראות האמת רואה עד כמה מהפכין דברי אלקים חיים, וכל דרכיהם הם סכנה עצומה ח"ו לכלל ישראל. השי"ת ירחם ויאמר לצרותינו די ויצילנו מרשת זו טמנו, ויחיש זמן גאולתנו ופדות נפשינו ברחמיו וחסדיו המרובים ית"ש לעד.

סא

ועכ"פ זה ודאי שמ"ש בירושלמי שבנין ביהמ"ק קודם למלכות בי"ד יש לו ב' פירושים, או שהפי' הוא שיבנה אחר ביאת המשיח טרם שיתפשט מלכות בי"ד או לפי דרך התוי"ט צ"ל שיהי' כמו בימי ריב"ח שגזרה המלכות לבנות ביהמ"ק בעודם בגולה תחת מלכות הרשעה שלא הי' עדיין שום רמו ורמיזה של גאולה וביאת המשיח, כי מעת ריב"ח עד עכשיו בעוה"ר יצאו מה שיצאו ועדיין בן דוד לא בא, וע"כ הי' דעת אותו המאן דאמר בירושלמי לחוש ע"ז דכיון שבנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד לכן יוכל להיות עוד שיתרמי כמו בימי ריב"ח שיגזרו מלכות הרשעה לבנות ביהמ"ק ואין בזה שום רמו של גאולה, ובמלאכת שלמה על המשניות כתב שבירושלמי עצמו מתמה אכ"כ וחולק שפי' במה שאמר ודם ענב תשתה חמר דהיינו ביאת המשיח דמלכות בית דוד קודמת. ועכ"פ הרמב"ם לשיטתו שכתב שעכשיו אין יודעין האיך לבנותו שפיר כתב מסימני המלך המשיח שיבנה ביהמ"ק שהרי כתב שהמלך המשיח יהי' חכם יותר משלמה ונביא יותר מכל הנביאים קרוב למרע"ה כמבואר בהלכות תשובה, וא"כ יתבאר על ידו כל הספיקות ויוכל הוא לבנות ביהמ"ק, ובסוכה דף מ"א גבי יום הנף כולו אסור, מאי טעמא, מהרה יבנה ביהמ"ק, והקשו שם רש"י ותוס' הא אין בונין ביו"ט

וּיֹאֵל מֹשֶׁה

קיד

ובלילה, וכתב המאירי דחיישי לבייד טועין, כוונתו ג"כ דחשו שמא יארע כמו בימי ריב"ח ויהי כל הבנין ע"י טעות, אבל שם אינו אלא הו"א בעלמא כי למסקנא דמסיק דרש והתקין א"צ עוד לזה, ובלאו הכי הלא רש"י ותוס' והרשב"א והריטב"א כולם כתבו התי' שלכן אפשר שיבנה ביו"ט ובלילה, בשביל שבנין העתיד יתגלה ויבוא משמים בנוי ומשוכלל.

הגם שמ"ש הרמב"ם שהמלך המשיח יבנה ביהמ"ק לכאורה הוא נגד זה שאמרו שהבית העתיד יבוא מן השמים בנוי ומשוכלל, והעיר כעין זה בתפארת ישראל על המשניות ריש מדות, וכתב דברים דחוקים, ואין להאריך, ובערוך לנר על מסכת סוכה שם דף מ"א הביא ג"כ ראיות שיבנה ביהמ"ק לעתיד בידי אדם, והכריע דתרווייהו איתנהו, שקודם יבנו בנין ממש בידי אדם, ואח"כ יבוא הביהמ"ק של מעלה לתקן הבית שנבנה כנשמה בתוך הגוף, וכמו שירד במשכן ובמקדש האש של מעלה בתוך האש של הדיוט שנבער בעצים, גם בייטב פנים הביא כעין זה מאיזה ספר, אבל מספיק רק לתרץ שלא יהי' סתירה מדברי חזו"ל במדרש שיבוא בנוי ומשוכלל מלמעלה, אבל דעת רש"י ותוס' א"א ליישב בהכרעה זו שהרי כתבו שבשביל כן אפשר שיהי' נבנה ביו"ט ובלילה כיון שאינו בידי אדם, ואם צריכין שיהי' קודם בידי אדם אינו מתורץ כלל, ובערוך לנר דחק מהאי טעמא לבקש תי' אחר על קושיית רש"י ותוס' אמנם כיון שרש"י ותוס' והרשב"א והריטב"א נתכוונו לדעה אחת בתירוץ זה, אין להעלות על הדעת לחלוק עליהם וצריך למשכיני אנפשינן לתרץ דבריהם.

ואף במקום שנוכל לחדש תי' שהוא לפי ראות עינינו מספיק יותר מדברי הראשונים ז"ל חלילה לנו לחלוק על הראשונים ז"ל, כי נגד דעת הראשונים ז"ל בטלה דעתינו כאפס וכאין המוחלט, ובפרט שתירוצו של הערוך לנר בזה היא תמוה שכתב לתרץ עפ"י דברי התוס' בשבת דף צ"ה שהקשו דבגין ביו"ט יהי מותר מטעם מתוך, מתוך שהותר לצורך גיבון, ותירצו דמדאורייתא באמת מותר רק מדרבנן אסור, וכתב ע"ז הערוך לנר שזה מ"בואר דאין שייך זה רק לר"א שם דס"ל דמגבן חייב משום בונה, אבל לרבנן דס"ל דאין במגבן משום בונה לא שייך ג"כ מתוך, וממילא בונה אסור מדאורייתא, ובוה מיישב קושיית הראשונים דלעולם בנין דלעתיד לא משום כך מותר דאתי בנוי מן השמים כי יהי' בנוי בידי אדם ומכל מקום לא קשה הא אסור לבנות ביום טוב, די"ל דמה דאמרינן בשבועות שאסור היינו אליבא דחכמים, אבל לתי' זה אזיל ריב"ז בשיטת ר"א תלמידו דאין

קטו

ויואל משה

איסור בונה ביו"ט רק מדרבנן, וא"כ י"ל דלצורך בנין בית המקדש דלעתיד לא גזרו. והנה זה אמת דאלו היינו אומרים שאין בבונה איסור מדאורייתא אלא מדרבנן לא קשה מבנין דלעתיד דאין שבות במקדש, אבל יסוד בנינו שכתב שזה מבואר דאין שייך זה רק לר"א, דרבנן ס"ל דאין במגבן משום בונה היא תמו' דהרי בהה"מ פ"ח מה' שבת הל' ז' שהכריע הר"ח ז"ל בראיות וכן כתב הר"ף בתשובה, וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל שם דלא נחלקו הרבנן על ר"א אלא מהמכבד ואילך, אבל בהמגבן כולי עלמא סברי דחייב משום בונה ואין בזה פלוגתא. וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה' שבת הל' י"ג להלכה דהמגבן הוא תולדות בונה, וכן החליט להלכה הפר"ח באור"ח סי' תצ"ה דמגבן אסור מן התורה משום בונה. הן אמת שיש ראשונים שסוברים דפלוגתת רבנן הוא אכולהו שבברייתא שם, אבל מה יענה להכרעת הר"ח והר"ף והרמב"ם דלא סברי כן, והאיך יתרח דברי הש"ס אליבייהו. ולתרח דברי התוס' שאמרו שאין באיסור בונה ביום טוב אלא מדרבנן, מזה אדבר להלן. גם הוא דוחק גדול שיהי' איזה הוה אמינא בעולם שתקנת ריב"ז אינו אלא אליבא דר"א ולא אליבא דחכמים כלל דאין הלכה כר"א וכמו שהעיר בעצמו ע"ז שהוא דוחק גדול, אבל אין לנו לזוז מדברי רש"י ותוס' ושאר הראשונים ז"ל.

ולפענ"ד אפ"ל דאף שבוודאי הסדר הוא שיהי' נבנה קודם בידי אדם ואח"כ יבוא הביהמ"ק של מעלה, אבל מ"מ א"א לידע בירור גמור באיזה אופן יהי' אחר ביאת המשיח כמ"ש גם הרמב"ם בסוף הלכות מלכים, כי באמת הכל תלוי באיזה מדה וזמן שיהי' ביאת המשיח, וכמ"ש הרמ"ק שמטעם זה אי אפשר לומר הלכתא למשיחא, מחמת שאין יודעין באיזו מדה יהי'. ובארץ החיים על תהלים מזמור ע"א כתב בדבר החלוקים שקודם יהי' ביאת המשיח ומ' שנים אח"כ יהי' תחז"מ ואח"כ בנין ביהמ"ק, כי זה רק אם יהי' קודם הזמן שאז יהי' לפי המדריגות, אבל אם יהי' בעתה יהי' תחז"מ וביאת המשיח ובנין הביהמ"ק הכל בפעם אחת יעיי"ש. ובודאי מה שמבואר בפ"י בתוה"ק א"א שישתנה דלכן הוי הכופר בביאת המשיח ככופר בתוה"ק, אבל כל מה שהוא אח"כ בקבלה כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מלכים שא"א לידע האיך יהי' עד שיהי'. ולכן אפשר דאף שהסדר הוא שיהי' נבנה קודם בידי אדם, מכל מקום יש מציאות שיתמהר ויתקדם הביהמ"ק לבוא טרם שיכנו מלמטה, וכמ"ש בארץ החיים גם בשאר דברים שיוכל להיות שינוי מסדר המדריגות ויבוא הכל בפעם אחת ולכן חששו חזו"ל לעשות תקנה גם

ו י ו א ל מ ש ה

שנראה סדר המדריוגות לבנות קודם בידי אדם, גם י"ל דמ"ש רש"י ותוס' דגורי שמא יבוא ביהמ"ק של מעלה בשבת ויו"ט טרם שיבוא הוא לפי ההור"א שהטעם הוא משום גזירה וצ"ל כן מחמת הקושיא שא"א לבנות ביהמ"ק בשבת ויו"ט, אבל למסקנא שהוא דאורייתא ודרש והתקין, ואינו משום גזירה כלל, תו אין ראי' שיש סברא לומר שיבא קודם ביהמ"ק של מעלה, ומ"ש שיבנו קודם בני אדם הוא לפי המסקנא. ובישמח משה פ' בשלח עה"כ תביאמו ותטעמו וכו' כתב קצת באופן אחר שהבית הראשון נגנו ויבוא קודם למקומו אותו הבית שנגנו ויתפללו שמה ישראל ואח"כ יבוא לשם הבית הבנוי ומשוכלל למעלה.

סב

ואפשר לומר עוד דהנה באמת משמעות הזוה"ק הוא שלעתיד לא יהי' כלל בביהמ"ק בנין בידי אדם אלא מה שיבוא בנוי ומשוכלל מן השמים. וזוה"ק בפ' פנחס דף ר"כ ורכ"א, יומא חד אתא לקמי' חד חכים גוי אל' סבא תלת בעיין וכו' חד דאתון אמרין דיתבני לכו בי' מקדשא אחרינא. והא לא הי' למיבני תרי זימנין בית ראשון ובית שני בית שלישי לא תשכח באורייתא והא מה דהוי לי' למיבני כבר איתבנין ולעולם לית בי' יתיר דהא תרי בתי ישראל קרי לון קרא וכו' ואמר אח"כ אילין מילין דשאל ההוא רשע אנא שאילנא יומא חד לאל' ואמר דהא במתיבתא דרקיע אתדחי קמי' דקוב"ה והכי הוא דכד נפק ישראל ממצרים בעא קוב"ה למעבד לון בארעא כמלאכין קדישין לעיל ובעא למיבני לון ביתא קדישא ולנחתא לון מגו שמי רקיעין וכו' באן אתר במכון לשבתך פעלת ה' בהיא דפעלתא אנת ה' ולא אחרא מכון לשבתך פעלת ה' דא בית ראשון מקדש ה' כוננו ידיך דא בית שני ותרומיהו אומנתא דקוב"ה אינון ומדארגינוז קמי' וכו' וביתא איתבני על ידא דבר נש בגין כך לא איתקיים וכו' ביומא דעזרא גרם חטאה איצטרכין אינון למיבני ולא הוי בי' קיומא ועד כען בנינא דקוב"ה לא הוי בעלמא ולזמנא דאתי כתיב בונה ירושלים ה' איהו ולא אחרא ובנינא דא אנון מחכאן ולא בנינא דבר נש דלית בי' קיומא כלל וכו' דאפילו קרתא דירושלים לא ליהוי אומנתא דבר נש וכו' כש"כ ביתא דאיהו דיורא דילי', עכלה"ק הצריך לענינינו יעיי"ש. ומדכתב ה' יבנה איהו ולא אחרא, וגם מדכתב לתרין בזה הקושיא מה שלא נזכר בונין בית השלישי בקרא יען שלא יהי' נבנה ע"י אדם אלא יבוא בנוי ומשוכלל מאומנותא דקוב"ה מכ"ו משמע שלא יהי' כלל בנין

וינאל משה

קין

בני אדם בבית השלישי. ובדברי הוזה"ק האלו מתורץ מה שנתקשה בישמח משה הנ"ל עה"כ תביאמו וגו' מה שדרשו חז"ל בזה ביאה ראשונה ושני' וביאה השלישית העיקרית לא הזכרה כלל, והאריך לתרץ. גם הצ"ח במס' ברכות שם נתקשה במאמר זה והאריך לתרץ. ובדברי הוזה"ק האלו מבואר התי' שלא הזכר אלא בנין בידי אדם, לא מה שבא משמים.

אולם כדי לתרץ גם המקומות שנראה מהם שיבנו ישראל בית המקדש לעתיד אפשר לומר דאף שיבנו קודם ביהמ"ק, מכל מקום כשיבוא אח"כ תיכף לשם הבית הבנוי ומשוכלל מאומנותו של הקב"ה יתבטל בתוכו הבנין הבנוי בידי אדם כביטול הנר בתוך האבוקה, ולא יהי' עוד במציאות אלא הנבנה ע"י הקב"ה, הוא ולא אחר ולא ישתמשו כלל בבית הבנוי ע"י אדם כי יבוא לשם תיכף בנינו של הקב"ה, ע"כ לא הזכר בקרא. ומה שיצטרכו ישראל לבנותו אפשר שהוא בשביל לזכות את ישראל במצות בנין ביהמ"ק, כי עכ"פ אם עשו את שלהם קיימו המצות. או אפשר צריך להיות אתערותא דלתתא, או יש טעמים אחרים שלא נתגלו לנו, כמו שכן הוא בכל דרכי השי"ת ומצותיו ית"ש הסתומים ומכוסים מאתנו, כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' כנודע.

ובזה אפשר להבין מה שהבאתי למעלה מדברי הרמב"ם והתוי"ט שאין מציאות לנו לבנות ביהמ"ק כי לא ביארו חז"ל פסוקי יחזקאל שבבנין הבית ולא נודע לנו האידך לבנותו. ובימי ריב"ח משמע בדברי חז"ל שהי' מציאות לבנותו, וכבר כתבתי בזה. ולפי דברי הוזה"ק שהעתקתי כאן שאל ר"א לאלי' הך קושיא למה לא נזכר בית שלישי בקרא, ומחמת קושיא זו גילה לו אלי' ז"ל מה שנאמר ע"ז במתיבתא דרקיעא שלא יהי' עוד בית נבנה ע"י אדם אלא מאומנותו דקוב"ה. נמצא דקודם ששאל שאלה זו הי' סברא שיבנו עוד בית שלישי לעבוד בו עבודה כמו בבתי הראשונים אף טרם שיגיע הזמן שיבוא אח"כ תיכף הבית הבנוי ומשוכלל מלמעלה, ולכן הי' סברא בימי ריב"ח שיש מציאות לבנין ביהמ"ק באופן זה. משא"כ מסדרי המשנה והש"ס שהיו אחר שנתגלה להם ע"י אלי' ז"ל פירושא דקרא שלא יהי' עוד ביהמ"ק באופן זה אלא בעת קץ שיגיע הזמן לבנין ביתו של הקב"ה מאומנותא דילי' שוב לא דברו מזה ולא ביארו עוד אופן הבנין, וכן במשנה הוא בשביל שמשנה לא זזה ממקומה כאשר כן אמרו כמה פעמים בש"ס בכה"ג, אבל הקושיא שעל רש"י ותוס' ושאר ראשונים שכתבו דבנין העתיד אפשר שיהי' בנוי ביום טוב יען שיבוא מן השמים עדיין אינו מתורץ לפי דעת האומרים שיהי' קודם איזה בנין בידי אדם, כי יהי' איך שיהי'

ויואל משה

ק"ח

אף לפי מ"ש למעלה מכל מקום אין היתר לבנות כלל ביו"ט לפי דעת הרמב"ם וסייעתו ופשטות דברי הש"ס שיש בבנין איסור דאורייתא.

סג

והנראה לפענ"ד דהנה הפוסקים הבינו דהתוס' והרמב"ם פליגי בזה, לדעת התוס' בנין ביו"ט אינו אלא מדרבנן דמותר מה"ת מטעם מתוך, והרמב"ם ז"ל דפסק בהדיא דלוקין על איסור בנין ביו"ט קשה עליו לכאורה קושיית התו' דנימא מתוך, וזה א' מן הראיות שהביא הפר"ח דהרמב"ם ז"ל אינו סובר מתוך כ"א בהוצאה והבערה דלא כה"מ וסייעתו, והחת"ס בחידושו למס' ביצה בסוגיא דמתוך הביא רא"י לדברי הרמב"ם מדאמרינן במס' שבועות דף ט"ו ע"ב אין בנין ביהמ"ק דוחה יום טוב, ומשם לכאורה קושיא על התוס', אבל לפענ"ד יש לתרץ שניהם דברי התוס' והרמב"ם, ול"ק מידי אתרווייהו, דהנה הפנ"י כתב לתרץ הקושיא על הרמב"ם שמחייב בבונה ביו"ט ולא אמרינן דפטור משום מתוך שהותר במגבן וז"ל: דנלפענ"ד דהא דאמרינן מגבן חייב משום בונה היינו דוקא במגבן לאוצר לייבש להצניע לימים רבים דבכה"ג מכוון לעשותו כמו בנין למען יעמדו ימים רבים, משא"כ עשיית גבינות שהותר ביו"ט ע"כ היינו לאכול לאלתר, וא"כ בכה"ג לא שייך בי' בנין כלל ולא גרע מבונה על מנת לסתור דפטור, וא"כ לפי"ז לא מצינו שהותר בנין לצורך, ולדעתי ברור לחלק בכך אלא שלא מצאתי בשום פוסק או איזה מפורש שמחלק בכך, עכ"ל, והחת"ס בחידושו דחה זה במה שכתב עליו ולא ידעתי מוצא זה הדין שיהי' מותר לפרוס אוהל על מנת לסתור.

ואני תמה על החת"ס שכתב שלא מצא מקור לזה, וגם הפני יהושע כתב שלא מצא בשום מקום לחלק בכך, הלא מבואר בשני מקומות בירושלמי במס' שבת פרק כלל גדול הל' ב' ובריש פרק הבונה הל' א' וז"ל: מה בנין הי' במשכן שהיו נותנים קרשים ע"ג אדנים ולא לשעה היתה, א"ר יוסי כיון שהיו חונים ונוסעים עפ"י הדיבור כמי שהוא לעולם, א"ר יוסי בי ר"ב מכיון שהבטיחם הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לשעה, דהא אמרה בנין לשעה בנין יעיי"ש, א"כ סברת הפנ"י דבנין לשעה לא הוי בנין היא פלוגתא מבוארת בירושלמי, ולא קשה משאר מלאכות דלא מצינו לחלק בכך אלא אף על רגע אחת הוי מלאכה, די"ל דשאני בנין שאינו נקרא בנין אלא מה שיש לו קביעות על איזה זמן כמו שאין בנין וסתירה בכלים שאינו דבר קבוע, וכן בקשר דענין קשר הוי רק כשהוא קשר של קיימא, משא"כ בשאר

קימ

ויואל משה

מלאכות שאינם כה"ג. ועכ"פ בבונה יש מקור לסברא זו. וביותר אני תמה על הח"ס שבתשובותיו או"ח סי' ע"ב הביא דברי הירושלמי האלו והכריע להלכה כדעת המאן דאמר בירושלמי דבנין לשעה לא הוי בנין, וכאן בחידושו כתב שלא מצא שום מקור לדבר.

טו

הן אמת שהטעמים שכתב שם בתשובה להכריע דבנין לשעה לא הוי בנין לא הבנתי לפענ"ד כי הטעם הראשון שכתב כיון דאשכחן סתמא דתלמודא בשבת פרק במה מדליקין דף ל"א ע"ב דאמר גבי סותר על מנת לבנות במקומו דכיון דכתיב עפ"י ה' יחנו כמקומו דמי ולא דחי לי, ש"מ דהכי קי"ל, זה לא הבנתי כלל לפענ"ד מה שייכות מזה לזה, דלענין שיהי' כמקומו דמי אמרו שמועיל מה שהביא עפ"י ה', ומה ראי' מזה דלא הוי בנין לשעה שאמרו בירושלמי לאותו מאן דאמר דאף שהוא עפ"י ה' מכל מקום כיון שהבטיחן להכניסן לארץ עדיין הוי רק בנין לשעה, אבל לענין שאמרו בגמרא דכמקומו דמי אין נפקא מינה במה שהבטיחן הקב"ה להכניסן לארץ, והאיך אפשר לעשות מזה סתירה על אותו מ"ד ובפרט להכריע מכח זה להלכה. ומ"ש עוד מגמרא מ"ק דדחיק אמאי דאיגי ולא משני משום דאיכא למימר בנין ביהמ"ק יוכיה דלא דחו אפילו יום טוב, ובימי מילואים דחי אפילו שבת שהקימו ופרקו בכל יום, ונראה כוונתו בזה שאמרו ז"ל דבני ימי המילואים הקימו את המשכן ופרקו בכל יום ואין ז' בלא שבת, אי"כ ע"כ גם בשבת הקימו את המשכן, והלא אין הקמת המשכן דוחה אפילו יום טוב ומכל שכן שבת, והאיך הקימוהו בשבת, וע"כ דבשביל שהם מפרקין אותו בכל יום הוי בנין לשעה ואינו נקרא בנין.

הנה זה כבר, טרם ראיתי דברי החת"ס האלו, חשבתי על ראי' זו, וראיתי אח"כ בחת"ס בחידושו עה"ת פ' ויקהל שכ' בעצמו כן שהטעם שהי' מותר להקימו או בשבת בשביל שאמרו חז"ל שלא הוי מציאות להקימו, ונתקשה משה איך יכולת באדם אחד לבדו להקימו, והשיב לו הקב"ה הניח ירך במקומו והם הוקמו מעליהם, וכן פי' רש"י ז"ל בפ' פקודי בפסוק הוקם המשכן, שהוקם מאליו, וא"כ נעשה ע"י הקב"ה, לכן לא הוי מלאכה אעפ"י שנראה כאלו משה הקימו אין בזה איסור יעיי"ש. וזה סותר דבריו שבתשובה שהביא מזה ראי' על בנין לשעה. — עוד גלפענ"ד בזה כי מה שאין מקימין בלילה למדו

ו י ו א ל מ ש ה

בגמרא שבועות דף ט"ו ע"ב מקרא דוביום הקים את המשכן, ומקרא זה נאמר בפ' בהעלותך אחר שכבר עברו ימי המילואים ושרתה בו השכינה והקימו את המשכן בחנייתן אחר הנסיעות, ומזה למדו גם על בנין הביהמ"ק אח"כ שהוא בנין קבוע וקדושת עולמים, משא"כ בהקמות של ימי המילואים שהי' על מנת לסתור ועדיין לא שרתה בו שכינה כלל כמ"ש רש"י ז"ל בפ' שמיני בפסוק ויצאו ויברכו שבכל ז' ימי המילואים שהעמידו משה למשכן ופרקו לא שרתה בו שכינה עד אחר שנעשו בו כל המעשים בשמיני למילואים, גם אז לא הי' נאמר עדיין אותו המקרא של וביום הקים את המשכן ללמד שאין מקימין בלילה, א"כ אין לנו שום ראי' שגם אותן ההקמות שהיו בימי המילואים היו אסורין בלילה, ולכן אפשר לתרץ כיון דבקדשים הלילה הולך אחר היום ואם הקימו במוש"ק הוי כמקימו ביום דהמשכן יש לו דין קדשים דהלילה הולך אחר היום, וכמו שאמרו עה"כ ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, דגם הערב היא בכלל היום, ומיושב אומרם ז"ל שבז' המילואים העמידו בכל יום אף בלי חילול שבת ועכ"פ אין ראי' משם על בנין לשעה, דלא הוי חילול שבת מה"ת.

סה

נחזור לעניינינו דלדעת החת"ס שהכריע להלכה דבנין לשעה לא הוי בנין, סברת הפנ"י מוכרחת דעשיית גבינה לאכול לאלתר לא הוי כלל בנין ולא שייך בזה לומר מתוך, ושפיר כתב הרמב"ם דבונה חייב אלא דלפי מ"ש שאין לנו הכרעה כפלוגתת הירושלמי בזה אפשר לומר שזהו דעת התוס' שבקושייתם שם שבת דף צ"ה ע"א ד"ה והרודה שיהי' מותר לבנות ביתו ביו"ט סיימו ובלבד שיהי' צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמשי, שלכאורה אינו מובן הלשון שהאר"ך לפרט איזה צורך שיש בבנין בית שהוא לאכול ושלא יכנו שרב ושמשי, הלא כמה צרכים יוכל להיות בבנין בית, אבל נראה שגם התוס' לא סברי שיהי' היתר לבנות בית כדרך בנין שהוא עומד בקביעות דא"א לסמוך על מתוך מהיתר גבינה שאינו אלא לשעה, ולכן לא אמרו להתיר אלא בדרך בנין שלא יוכל לעמוד לימים ואינו אלא בשביל לאכול שמה ביו"ט שלא יכנו שרב ושמשי, והוי זה ג"כ בנין לשעה דבזה ממ"נ מותר דאם הלכה כמאן דאמר דבנין לשעה לא הוי בנין בלאו הכי מותר,, אלא בשביל שיש לחוש לאותו מאן דאמר דגם בנין לשעה הוי בנין, לכן כתב מטעם מתוך דא"כ ממ"נ מותר דאם בנין לשעה הוי בנין הוי גם עשיית גבינה

ו י ו א ל מ ש ה

קכא

ליומא בנין ושוב מותר מטעם מתוך, ולכן תי' דמדרבנן אסור כל מיני בנין אף בכה"ג שאינו אלא לשעה, ואם כן לא קשה מידי מגמרא שבועות שבנין בית המקדש אינו דוחה יום טוב דשם מיירי מבנין ביהמ"ק שבבתים הראשונים שהי' בנין קבוע על כמה שנים, ונמצא דלדינא לא פליגי בזה התוס' עם הרמב"ם דהתוס' מיירי מבנין כזה שאינו אלא לאכול שם לצורך היום, והרמב"ם מיירי מסתם בנין שהוא כדרך בנין בקביעות.

ומעתה לפי' מיושבין דברי רש"י ותוס' ושאר ראשונים שכתבו דבנין העתיד אפשר ביום טוב שהוא בנוי ומשוכלל מלמעלה, דאף לפי מה שנראה באיזה מקומות שיהי' קודם איזה בנין בידי אדם, דכיון דלפי מה שנתבאר למעלה יבוא תיכף אח"כ הבית הבנוי ומשוכלל מלמעלה ויתבטל במציאות אותו הבנין שבנו בני האדם שוב לא הוי אלא בנין לשעה ואין בו איסור דאורייתא, ושפיר כתבו שאין לדמות זה למה שאמרו בגמרא בבתיים הראשונים דא"א לבנות ביו"ט דהוי בנין קבוע, משא"כ לעתיד דהבנין הקבוע לא יהי' אלא מה שיבוא מן השמים ולא יחשבו על שום קיום ועבודה שיהי' באותו הבית הנבנה, דמהאי טעמא לא נזכר כלל בקרא כי תיכף אח"כ לא יהי' לנו אלא מה שיבוא מן השמים, וממ"נ מותר, כאשר כתבתי למעלה בדעת התוס'.

אחר כתבי כ"ז נזכרתי מה שהביא המהר"ם חגיזו וצוק"ל בענין בנין ביהמ"ק וראיתי להעתיק קצת מלשונו שכתב בענין זה בס' אלה מסעי דף י"ט אחר שהביא המעשה באריכות שכותל המערבי ומקום המקדש הי' מכוסה בזבל ואשפה מרובה שהוטל שם בפקודת הרומיים שלא יהי' ניכר המקום כלל, וח"ו לא יהי' זכר למקום המקדש, והי' אח"כ מלך אחד מלכות של חסד שפזר הון רב לסלק האשפה עד שגלה את כותל המערבי, והיסודות הנראין היום לעין כל ונתן כבוד גדול למקום המקדש וקרא אח"כ את היהודים ודבר על לבם באמור הנה מאת ה' היתה זאת ושמא גרם להחזיר עטרת הבית ליושנה וכו' הרי היסודות לפניכם בנו אותה על הוצאות שלי ואל תשגיהו בהוצאה. היהודים נשבר לבם בקרבם וגעו כולם בבכי' ולא ענו דבר. אמר להם המלך למה אתם בוכים במקום שהי' לכם להיות שמחים כי למחי' שלחני אלקים לכונן בית מקדשו אשר החריבו אותו הרומיים, אם על ממון אתם דואגים כבר אמרתי לכם כי על ההוצאות שלי תהיו בונים אותה. ענה זקן אחד שבהם בבכי' רבה יחי אדוננו המלך ויאריך ימים על מלכותו, אנו עבדיך מחוייבים לברך את ה' אשר יעצך ולהחזיק לך טובה על חסדך זה האחרון מן הראשון שאתה מתנדב הוצאת הבית, אמנם כפי אמונתנו אין בידינו

ויואל משה

קכב

לבנות הבית שאנו מאמינים ומקוים שהבית הזה יהי' לנו בנוי מאת ה' מן השמים כשיהי' ברצונו ית"ש לא זולת. אמר המלך א"כ אני ידעתי כי שלמה המלך התפלל גם אל הנכרי וגו' והתפלל אל הבית הזה שתהי' תפלתו נשמעת ובכן אני אבנה אותו ואקחהו לבית תפלה שלי ופטרם לשלום, עכ"ל יעיי"ש שהאריך וכתב אח"כ טעמים למה אסור לבנות. ולפלא שלא הביא דברי הרמב"ם והתוי"ט שא"א לבנות. ועכ"פ אנו רואים מהמעשה ההיא שהי' בכי' גדולה בישראל בעת שאמר להם המלך לבנות ביהמ"ק. וכבר הבאתי לעיל שגם בימי ריב"ח קראו לזה גזירה. ומה שהי' הבכי' כ"כ נראה שהי' להם פחד מהמלך שלא יכלו למלאות דבריו, אלא שעמדו בנפשותם להגיד לו שאינם רשאים לבנות. וכבר הבאתי שאחר חתימת המשנה והתלמוד א"א כלל לבנות עד שיבוא אלי' ומשיח בב"א.

סו

והנה הנגררים אחרי הציונים אומרים עוד שמה שבאים הרבה אנשים לא"י ועוסקים בנטיעה ומתרבים הפירות ע"ז אמרו בגמרא סנהדרין דף צ"ח אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו וגו', וזה שטות והבל גמור, דלא מיבעיא לפי' השני שבמהרש"א שהכוונה שיהי' כמ"ש בפ' ב"מ דלעתיד אילנות מוציאים פירות בכל יום, וזה ודאי הוי נס גמור ושינוי הטבע, ואין לך קץ מגולה מזה, אלא אף לפירוש הראשון עכ"פ הוא כמבואר בגמרא כתובות דף קי"ב דחזי ריב"ל להאי קטופי דקיימי כי עיגלו זאמר עגלים בן הגפנים, ואמרו שם ארץ מצרים משובח מכל הארצות שבעולם וצוען משובח מכל ארץ מצרים וחברון הגרוע מכל א"י עדיף ז' פעמים מצוען מצרים ובית סאה עושה שבעים כורים. עוד כמה ענינים חשבו שם בגמרא שהיו משונים פירות א"י מבכל העולם באופן נפלא, וכמו שאמרו גם עה"כ בפ' שלח ויקחו ענבים ואשכול אחד שהי' פירותי' משונה והי' בו משא עצומה כ"כ שא"א לשער זה עכשיו, ואם יחזור כ"ז כמקדם ע"ד שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים שבימות המשיח יהיו כל המעדינים מצויין כעפר זה סימן לגאולה, אבל מה שהוא בדרך הטבע כמו בכר העולם שלפי מה שמרבין בנטיעה מתרבין הפירות ואין בזה שום סימן לגאולה, אלא אדרבה כיון שרובא דרובא מהנוטעין נטיעות אינם מקיימים בהם מצות התליות בארץ, גם לא מצות שביעית, המה בעוה"ר מרחקין את הגאולה, ובודאי שטוב וטוב הי' יותר אלו לא היו נטיעות ופירות כאלו שעוברין בהם על מצות התליות בארץ, שבזה מטמאין את הארץ ומרחקין את הקץ.

ויאל משה

קכג

ובמדרש איכה בסוף הפתיחה אמר כמה היא הצופה א"י שעדיין עושה פירות ע"ש שמזבלין, ועיי"ש שאין הקב"ה משנה הטבע, ובגמרא ע"ז דף נ"ד הרי שגזל סאה של חטין וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח, אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין, והיינו דאמר ר"ל אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושיין סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותו בע"כ, ופירש"י ז"ל שאני יוצר ע"כ שהרי גזירה היא מלפני שינהוג העולם כמנהגו יעיי"ש, וכן הוא בפירות הללו שמטמאין את הארץ, ובטור או"ח סי' ר"ח בברכת על המח' כתב וי"א ונאכל מפרי' ונשבע מטובה, ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פרי' וטובה אלא לקיים מצות התלויות בה, וכתב ע"ז הב"ח ז"ל: ותימה הלא קדושת ארץ הנשפע בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותי' שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר בסוף פרשת מסעי לא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה וגו' ואמר אם תטמא את הארץ נמשכת הטומאה גם בפירותי' היונקים ממנה, וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטמאתם ונמשך מזה כי גם אנכי מסלק שכינתי מתוך בניי, כי עד עתה היכל ה' המה היו בניי לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש, ועתה באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בניי יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל, וע"כ נחא שמכניסין בברכה זו ונאכל מפרי' ונשבע מטובה כי באכילת פירותי' אנו נזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה, עכלה"ק ומבואר בזה שע"י העבירות מטמאין את הארץ ואת פירותי' שמטמאין את ישראל באכילתם ומסלק הקדושה וע"ז אנו מתפללים ונאכל מפרי' ונשבע מטובה שיהי' באופן שנהי' נזונים מהפירות מכה הקדושה, לא ח"ו בהיפך, המתבונן בזה בלשונו הק' של הב"ח ז"ל לא יסתפק אם יש בזה סימן לגאולה, אמנם הברכה ע"ד שהבאתי לעיל מדברי הש"ס וכמ"ש הרמב"ם שיהי' בזמן ביאת המשיח הלואי שנזכה לזה במהרה.

טו

ועל פי דברי הש"ס והרמב"ם הנ"ל שבימות המשיח יחזיר הברכה בפירות א"י כמקדם ועוד יותר מזה שיהיו מצויין כעפר אפ"ל עוד דברי הרמב"ם הנ"ל שהקשיתי למה השמיט התנאי שבמשנה פ"ה דמעשר שני, גם ליישב מה שנתקשה התיי"ט למה פסק כר"י ולא כתנא קמא שכתב

ו י ו א ל מ ש ה

קכד

ע"ז ולא נהירא לומר דהרמב"ם כתב משחרב ביהמ"ק וכ"ו משום דאף לתנא קמא הואיל ונחרב הבית אין מעלין כדכתב בפירושו דאין זה מדרך הרמב"ם להשמיט בחיבורו דין הנוהג בפני הבית, דהנה כבר כתבתי לעיל שמה שהביא הרמב"ם כל הדינים הנוהגים בפני הבית הוא בשביל שיש בהם נפקא מינה לעתיד, והנה ברידב"ז שם הביא מתלמידי הגר"א שפירשו דברי הירושלמי והא כתיב ודם ענב תשתה חמר, וא"כ יהי' ענבים מרובות, ולמה צריך אז התקנה לעטר שוקי ירושלים בפירות, א"ו דביהמ"ק קודם למלכות בית דוד ויהיו ענבים מעוטים ועיי"ש. וחזינן בזה דעתם שאחר ביאת המשיח שיהי' ריבוי הפירות אין מקום לתקנה זה, שהוא עבור מעוט הפירות, וא"כ לדעת הרמב"ם שסובר שא"א לבנות ביהמ"ק עד אחר ביאת המשיח כאשר הבאתי למעלה וגם כתב שאז יהיו המעדנים מצויין כעפר, א"כ שפיר יוכל להיות שפוסק כתנא קמא שהתנאי הוא בשביל מעוט הפירות, ומ"ש דין זה על לאחר החורבן בשביל שגם תנא קמא מודי לזה כמ"ש בפ"י המשנה והביאו התו"ט, אבל על מה שיהי' בזמן הבית לעתיד אין נפקא מינה לדבר מזה כי טעם התנאי לדעת הת"ק הוא תלוי במיעוט הפירות שהי' אז מציאות לזה, אבל הבית דלעתיד שיהי' אחר ביאת המשיח, סובר הרמב"ם שבודאי לא יהי' אז מיעוט הפירות כנז"ל, ואין נפקא מינה עוד מדין זה, לכן לא הביאו. גם בלא"ה אפ"ל לדעת הרמב"ם שלפי דעת הת"ק הי' התנאי על זמן ב"ש שהי' אפשרות שיהיו אחריהם דור שאינם גדולים כראשונים, אבל עכשיו שאי"א שיהי' עוד ביהמ"ק אלא אחר ביאת המשיח שיהי' גדול מכל הדורות ואין צורך לשום תנאי כי מעצמו יוכל לבטל ולעשות הכל.

סח

והנה המהרסים לקחו גאולה מעצמם ע"י השתדלות מגונה אצל האומות לעשות כמעשיהם, תולין עצמם באילן גדול הרמב"ן ז"ל בשה"ש שכתב שברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לא"י כדכתיב ישעי' ס"ו והביאו את כל אחיכם וגו', וכל מי שיש לו מוח בקדקדו ורואה הדברים בפנים, רואה שאין בדבריהם כלום, ראשית יסד הרמב"ן ז"ל דבריו עה"כ בישעי' ס"ו והביאו את כל אחיכם ומבואר שם בקראי שזה קאי על אחר מלחמת גוג ומגוג שיכנעו כולם ויתקבצו מכל הגוים ומכל הלשונות להגיד כבודו ית"ש בגוים על גודל האות הנעשה, ואח"כ כתיב ע"ז והביאו את כל אחיכם כמ"ש כל המפרשים שם שיביאו את בני הנטמעים בין העמים ולא עלו מקודם מנחה למלך המשיח לא"י, ועיי"ש בפסוקים ובמפרשים שע"כ שזה קאי על

ו י ו א 5 מ ש ה

קכה

אחר ביאת המשיח ואינו מדבר בזה מעצם הגאולה האיך תהי'. ועוד הלא
מבואר שם תיכף בדברי הרמב"ן שכתב הטעם שיהי' מלך המשיח עני ורוכב
על החמור, רמז כי לא בקשתם ובחרבם ירשו ארץ ולא בסוס ורכב כי אם
ברצון הבורא שיפיל וישפיל כל האומות לפניהם והכרתי רכב מאפרים וגו'
שלא יצטרכו לכלי זיין כדכתיב וגברתם בה' ובשמן יתהלכו, עכ"ל. ומבואר
בזה בפירוש שדעתו ז"ל שלא יהי' גאולה ע"י שום השתדלות טבעי ואף
לא יצטרכו לכלי זיין אלא במאמר ה' וע"כ שגם מ"ש קודם שיהי' בעזרת
האומות אינו אלא ענין נסי וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה בחלק. ובאגרת
תימן שישלימו עם מלך המשיח כל האומות כי יתבהלו מפניו. וכן כתב
בספר היד בפ"ח מהל' תשובה על מלך המשיח שיבואו כל הגוים לשמעו,
ויהי' מזה כבוד ה' שגם האומות יבואו לעזור כמ"ש חכו"ל אין שבחה של
מטרוניתא בזמן שהיא מתקלסת מקרובותי' אלא בזמן שהיא מתקלסת מרחוקותי'.
גם אי אפשר לנו לידע הטעמים בכל הדברים שהם אחר ביאת המשיח, גם
לא נוכל לידע באיזה אופן שיהי' כמ"ש הרמב"ם בפ"ב מהלכות מלכים
שהדברים סתומים ולא נוכל לידע מקודם באיזה דרך יהי' הדרגת הענינים
אבל זה ברור שלא תהי' גאולה עד ביאת המשיח, כמבואר בכ"מ אין מספר
והבאתי הרבה מהם למעלה.

סט

ו"ל הרמב"ם ז"ל באגרת תימן: שכשיחשבו העכו"ם שאומה זו לא יהי' לה
ממשלה לעולם ולא יגאלו מן השעבוד בו, וכל החכמים כולם פה אחד
בעצה זאת, אז יגלה המשיח. ומבואר גם בגמרא סנהדרין דף צ"ח ע"א
אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזולה מישראל, ופירש"י ז"ל שלא תהא
להם שום שלטנות לישראל אפילו שלטנות קלה ודלה, וא"כ אותה מלכות
הזולה שקודם מלכות בית דוד מעכבת ביאת בן דוד. ומה שנמצא באיזה
מקומות מעטים רמז על עזרת האומות גם זה קאי על אחר ביאת המשיח,
שעכשיו לא נוכל לידע הטעמים וסיבות הדברים איך שיהי', עד שיבוא
מלך המשיח ויאר עינינו. גם דברי הרד"ק שבסוף תהלים הם כעין דברי
הרמב"ן שכתב כל יסוד דבריו מהכתוב שבישע"י ס"ו כתב על אותו הקרא
שזה יהי' אחר הפלא הגדול שיראו הכל במלחמת גוג ומגוג, וע"כ דקאי על
אחר ביאת המשיח. גם סיים הרד"ק שזה יהי' לפי שבטחו ישראל בגלות
בקל יתברך לבדו, א"כ תלה הדבר במה שיבטחו בהשי"ת לבדו, לא בפעולה

וַיֹּאֵל מֹשֶׁה

קכו

אחרת, ומכש"כ שע"י פעולה האסורה שא"א להשיג איזה גדולה מצד הקדושה ואף בבית שני שלא היתה גאולה אמתית כנודע, והי' ע"י כורש, מכל מקום הי' הכל ע"י נבואה שמלבד שידעו הזמן המבואר בקרא שבעים שנה, עוד התנבאו להם חגי זכרי' ומלאכי על כל מה שעשו כמבואר בקראי ואף כורש עצמו עשה ע"י נבואה כמבואר בקרא עזרא א' כה אמר כורש וגו' נתן לי ה' אלקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים, ופירש"י פקד עלי שצוה עלי ע"י ישעי' הנביא, והרי שעשה זה בשביל אמונתו לנביאת ישעי' הנביא, לא בשביל פעולה אחרת. וזה ודאי שהגאולה העתידה תהי' בהתגלות הרבה יותר מכמו שהי' בבית שני, כמו שמובא בזה להלן.

ע

ובכל אופן ואופן א"א לשום גאולה בלא תשובה, כמו שפסק הרמב"ם ז"ל מקראי. ובכללי הראב"ד הנדפס בתחלת ספרי הרמב"ם הובא מהכנה"ג שכתב בשם המשפט צדק שכשהשיג הראב"ד על הרמב"ם ולא השיגו הרמ"ך איז ראי' שסובר הרמ"ך כהרמב"ם דאפשר שאחר שהשיג הראב"ד על הרמב"ם לא חשש עוד להשיגו, וכתב ע"ז הכנה"ג שיש ללמוד מזה דהיכא דהמשיגים לא השיגוהו סברי כוותי, ואם כן גם בזה שלא השיגו הראב"ד ולא שום אחד מן המשיגים, ע"כ דכו"ע סברי כוותי שאי אפשר לגאולה בלא תשובה. וכבר ביארתי למעלה הכוונה בזה, ואף המהר"ל שסובר שהסימן לגאולה הוא רק ביאת אלי' ואין להאמין לשום גאולה קודם שיבוא אלי', וזהו דעת רוב הראשונים ומשמעות הגמרא, כאשר הארכתי למעלה, אבל ודאי דסברי שאלי' יחזור כל ישראל בתשובה, כמו שדרשו חזו"ל בכמה מדרשות מקרא דהנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו' והשיב לב וגו', וזה פשוט. ומבואר שא"א להאמין לשום גאולה אם היא בלי תשובה, שהוא כנגד הבטחת הקרא, וכבר דברתי מזה באורך

גם מ"ש באוה"ח הק' פרשת בלק עה"כ וקם שבט מישראל שיבוא בדרך הטבע, וזה דברי הש"ס בקצת ביאור, שאם זכו יבוא ארי' משמיא, ופי' בזה הכתוב דרך כוכב מיעקב, שאז יהי' ביאתו בדרך פלא שיראו כי בא הגואל משמים במופת ובלא זכו יבוא עני ורוכב על החמור, ופי' בזה הכתוב וקם שבט מישראל שיהי' ביאתו בדרך הטבע כמו שבאו משה ואהרן למצרים רוכבים על החמור ילידי אשה בדרך הטבע ושחקו מהם פרעה וכל עבדיו וחרטומיה, ואח"כ הראו את גבורתם עפ"י ה' וכמו כן יהי' המלך

וַיֹּאֵל מֹשֶׁה

קכו

המשיח שיהי' יליד אשה ויבוא כדרך הקמים בעולם בדרך הטבע ויבוא עני רוכב על החמור שזה שפלות כי בעיני הבריות העני הרוכב על החמור הוא שפל אנשים וע"כ סיים האוה"ח הק' שיעשה מה שנאמר בסמוך שנאמר שם ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת, ופירש"י ז"ל כל האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון, ואין לך פלא גדול מזה שעני רוכב על החמור שנראה שפל אנשים יכבוש אח"כ את כל העולם כולו, וכאשר כתב הרמב"ן שזוהו כדי להראות שאינו כלל בדרך הטבע ולא בכלי זיין אלא במאמר ה'. ופתאים הבינו מדברי האוה"ח הק' האלו שהכל יהי' בדרך הטבע והדברים מבוארים כאשר כתבתי שלא כתב דרך הטבע אלא על עצם ביאתו והתגלותו בתחלה, וכמ"ש גם הרמב"ם באגרת תימן שהמלך המשיח לא יהי' נודע לבני אדם טרם התגלותו, אבל אח"כ יראו נפלאותיו עד שיכבוש את כל העולם כולו.

גם מה שנמצא באיזה מקומות בדברי חז"ל שהגאולה תהי' קמעא קמעא כ"ז יהי' אחר ביאת המשיח כי אורו של משיח נורא הוא מאוד וא"א לסבול אור גדול כזה בפעם אחת, אלא קמעא קמעא, גם במצרים היה אור גדול בליל התקדש חג הפסח, אבל בקריעת ים סוף הי' האור יותר גדול ואח"כ במתן תורה הרבה גדול יותר ולא הי' במציאות שיהי' הכל בפעם אחת, ועד"ז יהי' אחר ביאת המשיח שיתגלה האור בכל פעם יותר, גם כמה מעלות ברוחניות ובגשמיות יהי' בכל פעם יותר בהדרגה, וזהו קמעא קמעא, אבל קודם יהי' ביאת המשיח, ואפס בלתך גואלנו לימות המשיח, הוא ולא אחר, ובפרט ליקח מעצמנו טרם הגיע הקץ הוא איום ונורא, הן מצד חומר השבועה, והן מצד הטעמים האחרים שיתבארו, הרחמן ית"ש הוא יצילנו ממחשבה איומה כזו להשתתף בכנסת הרשעים האלו ר"ל.

והן הראנו עכשיו עלה נדפסת מא"י, שאיני יודע מי הוא, אך זה אני רואה בדבריו שהוא ציוני נלהב ומצדיק את האפיקורסים אף בדברים שאין בהם ממש, והביא גם מהקדמת הרח"ו הנדפס בתחלת ס' העץ חיים שהשבועה שעל ישראל שלא ידחקו את הקץ אינו אלא עד תשלום האלף שנה, ולא יותר, וזה זיוף גמור, שאינו מדבר שם כלל מאותה השבועה שלא לדחוק את הקץ, ויען שמועטים המה הרגילים בלשונות האר"י ז"ל, ובקישור דבריו, יש מקום להטעות את הבריות בזה, לכן ראיתי לבאר פירוש הדברים כפשוטן בלי ספק.

ויואל משה

קכח

הנה זה ודאי שמה שאמרו בקרא ובגמרא אזהרה על ישראל סתם בלי זמן שאי אפשר ליתן אח"כ גבול וזמן על אותה האזהרה, וגדולה מזה בביצה דף ה' ובסנהדרין דף נ"ט במה שהזהיר הכתוב קודם מתן תורה על פרישה של שלשת ימים ואעפ"כ לא הי' מותר אח"כ גם אחר מתן תורה אם לא הי' מתיר הקרא בפירוש באומרו לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, ולדעת רש"י בסנהדרין דף נ"ט מבואר בקרא בפירוש שלא היתה האזהרה אלא על שלשת ימים, וא"כ ממילא משמע מקרא היתירא, ואעפ"כ לא סגי אם אינו מתיר אח"כ הקרא בפירוש. ולדעת התוס' בביצה ובסנהדרין אינו מוכרח הזמן בפירושא דקרא, לכן צריך קרא אחר להתירו אף שהטעם בודאי בטל לכולי עלמא כי לא הי' טעם האזהרה אלא בשביל מתן תורה שלא שייך זה אחר מתן תורה. ועכ"פ זה ודאי דבנ"ד דכתיב סתם השבעתי אתכם בלי שום גבול זמני, אלא אדרבא אמר עד שתחפץ, ומבואר במדרש רבה שה"ש פ' ב' עה"כ השבעתי אתכם וגו' מהו עד שתחפץ מלכות של מעלה לכשתחפץ מדת הדין מאליו אני הוא מביאה בקולי קולות ולא אתעכב לכך נאמר עד שתחפץ, עכ"ל. ומבואר שהשבועה היא עד רגע האחרונה שיחפץ הקב"ה וגם אז מאליו הוא מביאה ואין אנו רשאים לדחוק אף רגע אחת. ובתרגום יונתן על שה"ש פי' שהשבועה השלישית שזה משביע מלך המשיח שלא להתגרות בעמי דארעא למיפק מן גלותא ולא למרוד בחילותי' דגוג ומגוג שזה אינו אלא בימות המשיח שכפי אשר אנו רואים הוא הרבה אחר האלף שנים שאין לשבועה זו שום זמן אלא עד שיהי' חפץ ורצון של מעלה. והרמב"ם באגרת תימן כתב טעם השבועה בשביל שעל ידי אורך הגלות תפצר להתנועע בלא עתה הראוי, א"כ עיקר טעם השבועה הוא בשביל אורך הגלות לבסוף שזה גורם יותר להפציר להתנועע בלא עת הראוי מבשנים הקודמים. והרמב"ם וכל הפוסקים אחריו שדברו משבועה זו היו אחר האלף שנים ולא עלה על דעת אדם לחלוק בדבר, וא"צ להאריך בזה בראיות, כי אם ת"ו נוכל לומר על אזהרה שנכתבה סתם בקרא ובגמרא שיש לה גבול וזמן אף שלא נכתב נוכל להתיר ת"ו כל התורה לבדות מן הלב טעם שאינו נוהג עתה, וזה ברור שאין להסתפק בו.

עא

אמנם מ"ש הרח"ו ז"ל הוא ענין אחר, שמביא דברי הוזהר פרשת וירא דף קי"ז שגזירת הגלות לא הי' אלא יומא חד ולא יתיר, דכתיב כל היום דוה שהוא יומו של הקב"ה אלף שנים, ועיין בזה"ק פרשת שמות דף י"ז

קכט

ו י ו א ל מ ש ה

ובזו"ח במדרש הנעלם דף מ' דמה שנתארך הגלות אחר אלף שנים הוא כשביל שלא עשו תשובה ונמצא לפי"ז דכאלף שנים הראשונים לא הי' מועיל אף תשובה דאל"כ מאי נפקא מינה בין אלף הראשונים או אח"כ. והוא מבואר בזו"ח הנ"ל שהתשובה הי' מועיל שלא יהי' יותר מיומא חד אלף שנים ואח"כ אין קץ וזמן אלא הכל תלוי בתשובה. ומצינו גם בגמרא שהי' זמן שהי' גזירה מוכרחת על הגליות. ובע"ז דף ט' אמר ר"ח שהוא ארבע מאות שנה אחר חורבן הבית. ויש שם גם בזה פלוגתא דמתניתא טפיא שלש שנים ולפי הברייתא דשני אלפים ימות המשיח הוא פחות מד' מאות שנה. וכבר ביאר בזה האברבנאל בספרו ישועות משיחו וז"ל: בשנדע ונאמין אמונת אומן שנגזרו מלפניו יתברך בענין ביאת משיחו וגאולת עמו שלשה גבולי זמנים. הא' גבול זמן המנע בואו, והוא הזמן שתעמוד האומה בגלות בחיוב והכרח אין להשיב שעד תשלימו ימנע שיבוא משיח. והב' גבול זמן אפשרות בואו והוא הזמן שגזר השי"ת אחר תשלום גבול המניעות שתהי' באפשרי ביאת המשיח אם יזכו ישראל בתשובה ובמעשים טובים יבוא משיח. ואם לא יזכו תתאחר ביאתו עד תום גבול כל אותו זמן האפשרי, והג' גבול זמן חיוב בואו והוא העת המוגבלת שלא תעבור שלא יבוא בו אלא שעכ"פ בוא יבוא מלך המשיח ולא יאחר, עכ"ל יעיי"ש שהאריך עוד, והדברים פשוטים וברורים.

אלא שעל הזמן שהי' גזירה הכרחית להגלות. נראה שהיא פלוגתא בשיעורו בין הגמרא והזוהר ומדרשים, שבזוהר וקצת מדרשים מבואר שהי' זה אלף שנים, ובגמרא משמע ששיעורו פחות. ונראה לכאורה פלוגתא גם בגמרא על שיעור הזמן, כאשר הבאתי, ואף ששבועתו של הקב"ה על הגלות הי' עד עת קץ. מכל מקום יש תנאים בהשבועה שבאלף שנים הראשונים הי' השבועה גזירה הכרחית שלא תועיל אף תשובה. ועל הזמן שאח"כ הי' השבועה רק בתנאי אם לא יעשו תשובה, וכ"ז פשוט וברור להמעיין בכל המקומות שבדברי חכ"ל. גם במ"ש האברבנאל שבזמן האחרון של בעתה הכרח שיבוא משיח אף בלא תשובה אין זה סותר לפסק הרמב"ם שאי אפשר בלא תשובה, כאשר הארכתי למעלה שאף אם יש הכרח שיבוא משיח בעתה אף בלא תשובה מכל מקום אח"כ יחזירם המלך המשיח לתשובה טרם שיעשה איזה ענין של גאולה. ויש ע"ז הבטחה ברורה מהתוה"ק כמ"ש הרמב"ם, וכן דעת כל הפוסקים, וכבר כתבתי מזה באורך לעיל, ויתבאר עוד להלן.

והרב חיד"א ז"ל בשם הגדולים אות א' סי' ר"ט נתקשה במה שאמרו שבאלף שנים הראשונים הי' הגזירה מוכרחת על הגלות ממה דמצינו כמה

ו י ו א 5 מ ש ה

מעשיות בגמרא ובזוהר שנראה מהם שהי' מציאות לגאולה אף שהי' בתוך האלף שנים. וכעין זה נתקשה גם האברבנאל בספרו ישועות משיחו, ונדחקו לתרץ, ואדבר מזה להלן מה שנלפענ"ד בזה.

עב

והנה דעת התיקונים תיקון ל' שע"ז מיוסדים כל דברי הרח"ו ז"ל שבהקדמה הנ"ל שהפליג בעבודת השי"ת שלא יהי' ע"מ לקבל פרס אלא מאהבת ה' לבד ושוב אח"כ פי' בזה הכתוב השבעתי אתכם וגו' אם תעירו וגו' עד שתחפץ הכוונה שתיהי' העבודה מחפץ ורצון הלב לא בשביל פרס, ופי' עוד הרח"ו ז"ל שם דלשון עד שתחפץ הוא כבן העובד את אביו ועייל בכל פלטרין דילי' ובכל גניזין דילי' ולא כעבד העובד על מנת לקבל פרס, ובודאי שאין מקום להסתפק שהשבועה שהוזהרו ישראל שלא לדחוק את הקץ יהי' תלוי בעבודת הדור אם יהי' מאהבת ה' לבד בלי שום פני' של קבלת פרס כי זה א"א לידע אלא בוחן כליות ולב, ואין משביעין לבני אדם שיהיו יודעין מחשבות.

ובגמרא מלקות דף י"ג ע"ב דחייבי כריתות אם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין להם, חייבי מיתות בי"ד אם עשו תשובה אין בי"ד של מטה מוחלין להם, וכתב החיד"א בספרו שמחת הרגל על הגדה בלימוד ג' ת"ל: יהטעם הוא דאף דאנו רואים שמקבל עליו סיגופים קשים והושחרו שינוי מפני התענית מכל מקום כיון שעיקר התשובה היא בלב, דאפשר שהאדם יראה לעינים פרישותו וקדושתו וסיגופיו וזמנין דלבו לא נכון עמו, לכן מלקין וממיתין אותו כי בוחן לבות אלקים, ומי עלה שמים לדעת אם תשובתו אמיתית, ולכן אין מועלת תשובה לחייבי מיתות ומלקיות, עכ"ל. וא"כ מבואר בדבריו שבודאי לפי המדה הי' מועיל תשובה לפוטרו מהחיוב מיתה או מלקות אלא שא"א למסור זה לב"ד של מטה. גם הנוביי בתשו' סי' ל"ה שהוצרך לומר הטעם שאינו מועיל בזה תשובה משום דאלי"כ בטלו כל דיני מיתות בי"ד והוכיח מזה שאין לתעניתים וסיגופים עיקר מה"ת, צ"ל ג"כ דסובר דמצד המדה הי' מועיל תשובה אלא שא"א למסור זה לב"ד של מטה, אלא סברתו דאף שבי"ד של מטה א"א להם לידע פנימיות לבבו, אבל עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וספק נפשות להקל, לכן הוצרך בזה לומר הטעם דא"כ בטלו כל דיני מיתות בי"ד, ובתעניתים וסיגופים האריך לומר דיש סיגופים שא"א לומר בהם איערומי קא מערים ובכה"ג הוי לי' למיפטר, וע"כ הוכיח מזה

קלא

וינא 5 משה

שאין לתעניתים וסיגופים עיקר מה"ת כלל, ואלו הי' סובר דאפשר לומר שכך היא המדה שאף אם עשה תשובה באמת אינו מיפטר מהחיוב מיתה או מלקות לא הי' לו צורך לומר הטעם דא"כ בטלו כל דיני מיתות בי"ד, גם לא הי' לו שום הוכחה על הסיגופים שאין להם עיקר, אלא אף מה שהוא עיקר והוי תשובה גמורה אינו מועיל לפוטרו ואין צורך עוד לטעמים אחרים, וע"כ שזה כו"ע מודי שאין לך דבר שעומד בפני התשובה ומצד המדה הוי מיפטר בהתשובה, ולכן מועיל במיתה בידי שמים כי המשפט לאלקים הוא, אך במשפט בי"ד של מטה א"א לדון כמה שתלוי בנקודת הלב, והחיד"א סובר שאף בסיגופים כאילו שלפי ראות העין א"א שיהי' בו ערמה, גם בזה א"א לידע נקודת הלב שא"א לבני אדם להבחין זה, זולת היודע מחשבות בלבד הוא ולא אחר. גם צ"ל שסובר דכיון שא"א לבי"ד של מטה לידע בזה, לכן לא נמסר זה בידם אף לעשותו ספק.

ובגמרא יבמות דף כ"ב לא מצא דבר שאינו מועיל תשובה אלא בא על הערה והוליד ממזר כיון שהממזר קיים, ובתוס' שם ד"ה כשעשה חידוש עוד דבמקום שמתחייב ח"ו נידוי אינו מיפטר אף בשעשה תשובה, ועכ"פ זה וודאי שלא נמסר לבי"ד של מטה אף לסנהדרין דבר שתלוי בנקודת הלב, וכיוצא בזה כתב ק"ז הישמח משה פ' שמיני בדין אם קברי צדיקים מטמאין וז"ל: דמעצם הדין ראוי להיות שצדיקים לא יטמאו כי אין טומאה להם, ובמיתתן נקראו חיים, אך לא ניתנה לנו להתנהג בדין זה כי הכרעה זו אין דעתינו דעת האנושי מקפת אותה, כי אני ה' חוקר לב ובוהן כליות כתיב, והאדם יראה לעינים ולכך אין לנו להתנהג בזה כלל, אף אם נודע לנו שהוא צדיק כדי שלא לחלק בין צדיק לצדיק דאין כח המבחין בידינו וכו', ולכך אמר ריב"ז בשעת פטירתו פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחוקי' מלך יהודה שרצה בזה ללמד לתלמידיו דאף שאז בשעת מיתה נתברר לנו שהוא צדיק גמור ואין אדם משקר בשעת מיתה, מכל מקום הזהירם על הטומאה, לומר לך דאף בנתברר לא ניתכן עמוד התורה ע"ז דלא בשמים היא, ובארץ הידיעה נעדרת בזה רובא דרובא ע"כ התורה השוה מדותי' עכ"ל יעיי"ש שהאריך, ועכ"פ זה וודאי לכל הדיעות שלא נמסר לבי"ד של מטה לידע כל פנימיות לבבם של אנשי הדור אם עבודתם להשי"ת היא מאהבה בלתי לה' לבדו בלי פניות של קבלת פרס מאתו ית"ש ולתלות בידיעה זו שבועה חמורה שאמר עלי' הקב"ה אני מתיר את בשרכם. — אבל גם בלאו הכי אין שם בתיקונים שום רמז ורמיזה מהשבועה של ישראל בדחיקת הקץ, אלא מדבר

ו י ו א ל מ ש ה

קלב

משובעתו של הקב"ה שגזר על הגלות והוא יודע ובוחר לבות אם עובדים מאהבה כראוי.

והנה בגמרא מבואר שיש בלשון השבועות שבאותן הפסוקים גם שבועה על אומות העולם. — אף שלכאורה קשה להעמיס זה בפשט לשון הקרא, אבל הוא בדרך דרש, כאשר מצינו שהרבה הלכות למדו חכמינו ז"ל מדרשות, אף שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, מכל מקום תרוייהו איתנהו הדרש והפשט כנודע. ודעת התיקונים הוא שנדרש באחת מהשבועות הללו גם על שבועתו של הקב"ה שגזר על הגלות שלא יועיל שום התערורות להגאולה עד שיהי' מחפץ הלב לאהבת השי"ת בלי שום פני' של קבלת פרס, וזה ביאר הרח"ו ז"ל במאמרו השבעתי אתכם שהיתה השבועה הגדולה לאלקים שלא יעוררו את הגאולה, רצה לומר שלא יהי' מציאות לעורר על הגאולה עד שאותה האהבה תהי' בחפץ ורצון טוב כמ"ש עד שתחפץ, ובהשבועות דקאי על ישראל שלא ידחקו יש פי' אחר בלשון עד שתחפץ, כמו שהבאתי למעלה מדברי חכ"ל, אלא באותה השבועה דקאי על הקב"ה לפי דעת התיקונים הפירוש הוא כנ"ל, והא כדאיתא והא כדאיתא.

והנה זה ודאי שאף העובד השי"ת על מנת לקבל פרס מהקב"ה הוי צדיק גמור אם עכ"פ אינו מכוון לקבל פרס מבני אדם אלא מהקב"ה בלבד שזה היא אמונה גדולה בהקב"ה, וכאשר אמרו האומר סלע זו לצדקה על מנת שיחי' בני הרי זה צדיק גמור, והנה האריך בזה התויו"ט במס' אבות והביא גם ממהר"ל שגם העובד על מנת לקבל פרס הוי צדיק גמור אלא שהמעלה היותר גדולה היא העובד מאהבה בלבד, וא"כ אי אפשר לומר שאם כל הדור עובדים את השי"ת ומקיימים כל התורה כולה אלא שמתכוונים בשביל שיתקיימו בהם יעודי התורה שנאמרו מפיו ית"ש דהוי ע"מ לק"פ שיתחייבו ח"ו גלות עבור זה, דהא הוי כולו צדיקים גמורים, אלא שאינם במדריגה גדולה של העובדים מאהבה בלבד, ומדוע לא זכו אלו לגאולה, וע"כ ביאר הרח"ו ז"ל שזה קאי על האלף שנים הראשונים שהיתה השבועה שהגלות מוכרח מחמת עון הקדום, ואעפ"כ אלו הי' הדור במדריגה זו שכולם יעבדו את השי"ת מאהבה בלבד היו מבטלין הגזירה, והביא זה הרח"ו ז"ל להראות גודל מעלת העובד את השי"ת מאהבה בלי שום פני', והחילוק הגדול שיש בעבודה אם היא לשמה או שלא לשמה, ושבעבודה לשמה יש כח להתקרבות הגאולה, ללמוד מזה להתאמץ להתרחק מפניות עבודת השי"ת, ועכ"פ זה ברור בלי שום ספק שאינו מדבר מהשבועה שעל ישראל וכמ"ש הרח"ו ז"ל

קלג

ו י ו א ֵ מ ש ה

אמר עוד במדרש הנ"ל ובגין דא השבעתי וכו' דקדק לומר שדבריו סובבים רק על האומר במדרש הנ"ל דמייתי משבועתו של הקב"ה, אבל לא מה שמבואר במקומות אחרים בכמה דרשות השבועות שעל ישראל בענין דחיקת הקץ שאין בזה הגבלת זמן, אלא כמו שכתבתי למעלה.

עג

ובדברי התיקונים והרח"ו ז"ל מיושב היטב מה שנתקשה טובא החיד"א בשם הגדולים אות א' סי' ר"ט דכיון שכתבו בכמה מקומות בזהר ובמדרש שבתוך האלף שנים הי' מוכרח גזירת הגלות, האיך מצינו כמה מימרות שהי' מועיל תשובה גם אז שאמר אלי' לריב"ל היום אם בקולו תשמעו, ורב אמר כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וכן הוא בזו"ח בימי רבי שהי' מועיל תשובה, והלא כל אלו היו בתוך האלף שנים, וכבר נתקשה בזה האברבנאל בספרו ישועות משיחו והקשה גם מר"ע האיך טעה בבן כוזיבא שהוא משיח והי' סמוך לחורבן בזמן שהי' הכרח הגלות, ולדברי התיקונים והרח"ו ז"ל כ"ז לא קשה מידי כי לא היתה הגזירה והשבועה גם בתוך האלף שנים אלא אם לא יעבדו את השי"ת מאהבה גמורה בלי שום פניות של קבלת פרס, וא"כ י"ל שכל אלו המקומות שאמרו אף בתוך אלף שנים שאפשר לגאולה אם יעשו תשובה כוונתם על תשובה כנ"ל, גם ר"ע ראה דורו מתוקן שיעשו תשובה מאהבה כראוי.

עד

והחיד"א שם נתקשה וכתב ראשונים שאלו אמאי לא אתא משיחא בימי חסידים הראשונים רשב"י וכל קדושים עמו שהי' נשמות עליונים והיתה האש מלהטת סביבם ומלאכי השרת מוקפים חומה ואלי' זכור לטוב הוי מתרחיש להו כדבר איש אל רעהו, וכביכול גוזר גזירה ואינהו ביטולי בטלוהו ומדוע בושש לא בא בן ישי, ובתחילה תי' שלא הי' אפשר בשביל שהי' בתוך האלף שנים, ואח"כ מחמת הקושיא הנ"ל שמצינו בכמה מקומות שהי' מועיל תשובה אף בתוך האלף שנים הראשונים יצא לחלק שגם אז הי' מועיל בתשובה אלא שההילוק הוא שאז הי' צריך שישובו כל ישראל ולא הי' מספיק מה שהיו בישראל קדושי עליונים דמה שאמרו אח"כ בזו"ח דאפילו כנישתא חדא דתייבין בזכותא איתכניש, אפשר דזא דכנישתא חדא לא הוי סגי בתוך האלף שנים שהיתה שבועתו של הקב"ה שיהיו בגלות עד שישובו כולם או רובם, אבל אחר האלף שנים מהני הא דרישי כנישתא או כנישתא חדא, עיי"ש.

ולא הבנתי דמלבד מה שיש לפקפק בעיקר החילוק מלשון הנוהר, וגם הוא כתבו בדרך אפשר אינו מובן דמה שהקשה אמאי לא אתי משיחא בימי התנאים וניחא לי דבשביל שהי' בתוך האלף שנים לא הי' סגי בכנישתא חדא. הלא קושיא זו קשה גם על הזמן שאחר האלף שנים, שהי' כל הראשונים אחר האלף שנים שהיו קדושים עצומים הרבה מהם בעלי גילוי אלי' ומדריגות גבוהות, וכן אח"כ האר"י הקדוש ובעש"ט הק' ותלמידיהם הקדושים, והיו דורות שהיו בהם אלפים ורבבות צדיקים וקדושים, הכי בכל אלו הדורות לא יכלו לאסוף בי כנישתא חדא לתשובה שלימה. — אבל נראה שאין הכוונה שאף אם כל הדור המה ח"ו פושעים ורשעים סגי בכנישתא חדא. דהלא עון הדור מעכב, אלא שאם הדור כולם או רובם אין עושין עוונות מחדש ומקיימין את התורה אלא שאין עושין תשובה שלימה כהוגן על העבר, בזה סגי בני כנישתא חדא שעושין תשובה כראוי, וכן נראה מלשון הזו"ח במדרש הנעלם פרשת נח דף מ' (דפוס מונקאטש) ד"ל: א"ל ר"ע א"כ איך יהא דא להתעוררא כולהון כחדא בתשובה מאן דהוי בסייפי דשמיא ומאן דהוי בסייפי דארעא האיך יתחברון כולהון כחדא למעבד תשובה, אמר לי ר"א דאי יתורון בתשובה רישי כנישתא או כנישתא חדא בזכותם יתכנש כל גלותא. הנה אמר זה מחמת הקושיא שאי אפשר שיתחברון כולהון כחדא מסייפי שמיא עד סייפי ארעא למיעבד תשובה כחדא, והלא לפרוש מן העבירות ולקיים את התוה"ק יוכל כל אחד ואחד לעשות כן במקומו, ולמה הכרח לזה שיתחברון כולהון כחדא. ומעיקרא מאי קשיא לי, וע"כ שכונתו שלעשות תשובה כהוגן בכונה רצוי לאו כל מוחא סביל דא כשהוא לעצמו לכוין לבו ודעתו כל כך אלא אם מתחברין כולהון כחדא בתוך תשובת הרבים יש מציאות לדבר, ואפשר יש מכאן רא"י למ"ש ק"ז ול"ה בישמח משה פרשת האזינו שבתשובת רבים יש גם לתשובה מיראה דין תשובה מאהבה, ועכ"פ קושייתו רק על עשיית התשובה, וע"ז השיב לו דסגי ברישי כנישתא או בחדא כנישתא, אבל לא על פרישה מהעוונות וקיום התוה"ק שעון הדור מעכב, ואף חוטא אחד יאבד טובה הרבה כמו שהי' בעכ"פ שהי' אחד ואמר הכתוב הכי חטא ישראל שהי' החטא על כלל ישראל ונענשו רוב הסנהדרין עד שתיקנו את הדבר, ואפשר לתרץ עוד באופנים אחרים, ויש לדבר הרבה בזה, אבל אין כדאי להאריך, כי באמת עיקר ושרשי הדברים של כל עניני הגלות והגאולה סיבת כל הסיבות והטעמים של כל הסיבות הם דברים סתומים וחתומים ולא נמסרו אלא להקב"ה בלבד, הוא ואין בלתו ית"ש, ולכן אנו מוזהרין כל כך שלא לעשות מעצמנו שום יזו כל שהוא בעניני הגאולה אלא לעבוד את השי"ת ולצפות לישועתו.